

Pedagogische begeleidingsdienst

Huis van het GO!

Willebroekkaai 36

1000 Brussel

LEERPLAN

DERDE GRAAD

SECUNDAIR

ONDERWIJS

WETENSCHAPPEN-WISKUNDE

SPECIFIEK GEDEELTE
DOORSTROOM

EERSTE EN TWEEDE LEERJAAR
(5de en 6de jaar)

LEERPLANNUMMER
3D/WETENSCHAPPEN

INSPECTIENUMMER
GSO-2024-1310-Gemeenschapsonderwijs-adv-V25

Versiedatum
31/01/2025

DOMEINOVERSCHRIJDEND

Inhoudstafel

Inleiding	3
Samenhang	3
Eigenheid van de studierichting	3
Doelgroep	4
Gepersonaliseerd Samen Leren	5
Ruimte voor het eigen pedagogisch project	8
Logische doorstroommogelijkheden	5
Opbouw van de leerplandoelen	9
Herkomst van de doelen	9
De leerplandoelen	9
Subdoelen	10
Minimale inhoudelijke afbakening	10
Nummering van de leerplandoelen	10
Leerplandoelen	12
Generieke doorstroomcompetenties	12
Historisch bewustzijn: uitbreiding	13
Nederlands: algemene uitbreiding	14
Engels en Frans: algemene uitbreiding	15
Gevorderde wiskunde	23
Algoritmen en programmeren	33
Uitgebreide biologie	34
Uitgebreide chemie	41
Uitgebreide aardwetenschappen	55
Uitgebreide fysica	56
Onderzoeksvaardigheden wetenschappen	66
Samenhang minimumdoelen – leerplandoelen	68
Minimale materiële vereisten	80
Vakkenkoppeling	81
Pedagogisch – didactische ondersteuning	82

Inleiding

Samenhang

Dit is een leerplan voor het specifieke gedeelte doorstroomfinaliteit, derde graad.

Dit leerplan moet in samenhang gelezen worden met het leerplan ‘Derde graad secundair onderwijs - Basisvorming doorstroomfinaliteit’.

Tussen het leerplan van het specifieke gedeelte en het leerplan van de basisvorming is een overlap of samenhang tussen leerplandoelen mogelijk. Indien dit het geval is, wordt dit in de GO! Navigator aangeduid, aangevuld met concrete handvaten om deze doelen op een functionele manier te integreren.

Eigenheid van de studierichting

De leerlingen krijgen een pakket **basisvorming voor de doorstroomfinaliteit** met inhouden uit de zestien sleutelcompetenties.

De specifieke vorming bestaat concreet uit leerplandoelen die voorbereiden op vervolgonderwijs:

- WD 01.01 Algemene doorstroomcompetenties: Generieke doorstroomcompetenties
- WD 01.02 Algemene doorstroomcompetenties: Historisch bewustzijn – uitbreiding
- WD 02.08 Moderne talen: Nederlands – algemene uitbreiding
- WD 02.14 Moderne talen: Frans en Engels – algemene uitbreiding
- WD 06.08 Wiskunde: Gevorderde wiskunde
- WD 07.01 Informaticawetenschappen: Algoritmen en programmeren
- WD 08.01 Biologie: Uitgebreide biologie
- WD 09.01 Chemie: Uitgebreide chemie
- WD 10.01 Aardwetenschappen: Uitgebreide aardwetenschappen
- WD 11.01 Fysica: Uitgebreide fysica
- WD 12.02 STEM: Onderzoeksvaardigheden wetenschappen

In deze studierichting krijgen de leerlingen uitgebreide wetenschappen: chemie, biologie, fysica en aardwetenschappen. In chemie en biologie worden leerinhouden verdiept of geïntroduceerd. Voor chemie zijn dat classificatie, naamgeving en chemische (structuur)formules van stoffen, (ruimtelijke en fijn-)structuur en eigenschappen van stoffen, het verloop van chemische (evenwichts)reacties, stoichiometrisch rekenen, het anorganische reacties en organische reactietypen. Voor biologie betreft het classificatie van organismen, plantenfysiologie, gedrag en interacties tussen organismen, cellulaire processen op moleculair en subcellulair niveau, microbiologie, genetica en overerving. In fysica gaan de leerlingen dieper en breder in op fenomenen en toepassingen in verband met arbeid & energie, elektromagnetisme, optica, statica & dynamica, trillingen & golven en moderne & hedendaagse fysica. In aardwetenschappen maken leerlingen kennis met geowetenschappelijke methodieken, staat duurzaamheid centraal bij de analyse van ecosysteemdiensten en komen cartografische voorstellingen en het belang van zeeën en oceanen op ecologisch en geopolitiek vlak aan bod.

Daarbovenop krijgen ze een sterke inhoudelijke verbreding en abstractere verdieping in alle domeinen van de wiskunde. Als bijkomende inhouden komen complexe getallen, matrices en determinanten, algebraïsche structuren, predicaatlogica en combinatoriek aan bod. Voor algebra en analyse, goniometrie, meetkunde en statistiek is een verdieping voorzien.

In informaticawetenschappen leren de leerlingen zelf ontworpen oplossingen te programmeren voor concrete problemen.

De leerlingen leren een onderzoek te voeren aan de hand van een wetenschappelijke methode met de nodige aandacht voor labovaardigheden en gebruik van meetinstrumenten en hulpmiddelen.

Tot slot maken ook generieke onderzoekscompetenties deel uit van deze studierichting. Ze worden gerealiseerd met de specifieke inhoud van de studierichting. Er wordt ook gewerkt aan de brede historische competenties van de leerlingen.

Doelgroep

Leerlingen die starten in het eerste leerjaar van de derde graad in de doorstroomfinaliteit hebben door het behalen van de leerplandoelen van de tweede graad de nodige competenties verworven om de overstap naar de derde graad succesvol te kunnen maken.

De leerlingen delen vanuit hun keuze voor een bepaalde studierichting eenzelfde interesse. Maar meer nog dan voor de basisvorming zullen de kenmerken van de leerlingen in de derde graad voor het specifieke gedeelte verschillen. Behalve verschillen op cognitief, psychomotorisch en sociaal-affectief vlak zijn er ook verschillen door de gevolgde vooropleiding.

In de tweede graad hebben leerlingen gekozen voor een studierichting gekoppeld aan een finaliteit.

- Leerlingen die een studierichting gekozen hebben die als een vooropleiding van deze studierichting wordt ingericht, hebben in het specifieke gedeelte van de tweede graad leerplandoelen verworven die gekoppeld zijn aan wetenschapsdomeinen die in de derde graad aan bod komen. Op een aantal van deze doelen wordt in de derde graad verder gewerkt. Deze leerplandoelen worden beschouwd als noodzakelijke doelen om succesvol aan de derde graad deel te nemen. In de GO! Navigator wordt de link gelegd tussen de doelen van de tweede en de derde graad (verticale samenhang). Leerlingen uit de volgende studierichtingen hebben een vorming gevolgd die als een logische vooropleiding kan worden beschouwd:

- Natuurwetenschappen

Hoewel bovenstaande studierichting uit de tweede graad inhoudelijk voorbereidt op deze studierichting in de derde graad, veroorzaakt de structuur van het secundair onderwijs dat er bij een logische instroom in deze studierichting toch een tekort is voor 1 wetenschapsdomein, wetenschapsdomein 06, Gevorderde wiskunde.

Om hieraan te verhelpen, voorziet de lessentabel in de tweede graad optiepakketten die de instroom moet faciliteren. Leerlingen die het voorbereidend optiepakket hebben gekozen, hebben de noodzakelijke voorkennis aangeboden gekregen. Leerlingen die dit optiepakket niet aangeboden kregen, starten met een groot hiaat in hun voorkennis waardoor aansluiten voor Gevorderde wiskunde zeer moeilijk zal zijn.

Meer informatie over de optiepakketten is terug te vinden op de GO! Navigator.

De samenhang tussen de cesuurdoelen en de specifieke minimumdoelen vanuit deze logische doorstroom is terug te vinden in de tabel 'Samenhang minimumdoelen – leerplandoelen' die terug te vinden is in dit leerplan.

- Leerlingen die een studierichting gekozen hebben die inhoudelijk minder of niet aanleunt bij deze studierichting hebben eventueel minder of geen voorkennis voor het specifiek gedeelte.

Vanuit het bovenstaande gegeven kunnen de leerlingen voor het specifieke gedeelte beschouwd worden als een heterogene groep. Daarom is het belangrijk om, bij het begin van de graad, de beginsituatie van elke leerling goed in kaart te brengen, om zo als lerarenteam zicht te krijgen op de kenmerken van de leerlingengroep en een leerlijn uit te werken die nauw aansluit bij de beginsituatie en de mogelijkheden van de leerlingen waarbij er aandacht is voor het wegwerken van eventuele hiaten bij de start van de derde graad. Hierbij heeft het lerarenteam de vrijheid en verantwoordelijkheid om leerplandoelen in te plannen in zowel het eerste als tweede jaar van de derde graad volgens de noden, behoeften en mogelijkheden van hun leerlingengroep. Daarnaast heeft het lerarenteam de vrijheid om te bepalen op welke manier de doelen functioneel geclusterd en aangeboden kunnen worden binnen de derde graad.

Onderwijskwalificatie

Een onderwijskwalificatie geeft weer wat je moet kennen en kunnen om verdere studies aan te vatten, te functioneren in onze maatschappij of een bepaald beroep uit te oefenen. In de Vlaamse kwalificatiestructuur zijn de kwalificaties ondergebracht op 8 niveaus, van basisonderwijs tot universiteit.

Deze studierichting situeert zich op VKS-niveau 4. De uitgangspunten voor een VKS-niveau 4 zijn:

- Kennis en vaardigheden:
  - concrete en abstracte gegevens (informatie en begrippen) uit een specifiek domein interpreteren
  - reflectieve cognitieve en productieve motorische vaardigheden toepassen
  - gegevens evalueren en integreren
  - strategieën ontwikkelen voor het uitvoeren van diverse taken en om diverse, concrete, niet-vertrouwde (maar weliswaar domeinspecifieke) problemen op te lossen
- Context, autonomie en verantwoordelijkheid:
  - handelen in een combinatie van wisselende contexten
  - autonoom functioneren met enig initiatief
  - volledige verantwoordelijkheid voor eigen werk opnemen
  - het eigen functioneren evalueren en bijsturen met het oog op het bereiken van collectieve resultaten

Logische doorstroommogelijkheden

Wetenschappen-Wiskunde is een domeinoverschrijdende doorstroomrichting (aso). Dat houdt in dat de leerling voorbereid wordt op succesvolle doorstroom naar een breed pallet aan professionele en academische bacheloropleidingen.

Na het aso zijn in principe alle **professionele bacheloropleidingen** haalbaar. Extra inspanning voor sommige vakken kan nodig zijn. Voor de richting Wetenschappen-Wiskunde situeren de meest logische vervolgopleidingen uit het professioneel hoger onderwijs zich binnen de studiegebieden:

- Architectuur
  - Interieurvormgeving
  - Landschaps- en Tuinarchitectuur
  - Toegepaste Architectuur
- Biotechniek
  - Agro- en Biotechnologie
- Gecombineerde studiegebieden
  - Digital Design and Development
- Gezondheidszorg
  - Biomedische Laboratoriumtechnologie
  - Ergotherapie
  - Logopedie en Audiologie
  - Medische Beeldvorming en Radiotherapie
  - Mondzorg
  - Oogzorg
  - Orthopedie
  - Podologie
  - Toegepaste Gezondheidswetenschappen
  - Verpleegkunde
  - Voedings- en Dieetkunde
  - Vroedkunde

- Industriële Wetenschappen en Technologie
  - Audiovisuele Technieken
  - Autotechnologie
  - Bouw
  - Chemie
  - Digital Arts and Entertainment
  - Digital Arts and Entertainment (E)
  - Ecotechnologie
  - Elektromechanica
  - Elektronica-ICT
  - Energiemanagement
  - Energietechnologie
  - Facility Management
  - Grafische en Digitale Media
  - Houttechnologie
  - Industrieel Productontwerpen
  - Integrale Veiligheid
  - Luchtvaart
  - Modetechnologie
  - Multimedia & Communication Technology (E)
  - Multimedia en Communicatietechnologie
  - Ontwerp- en Productietechnologie
  - Textieltechnologie
  - Vastgoed
  - Zorgtechnologie

- Onderwijs

Doorstroom naar alle andere professionele bacheloropleidingen is mogelijk, maar binnen Wetenschappen-Wiskunde wordt er niet specifiek inhoudelijk op voorbereid.

Bij de keuze voor **academische bacheloropleidingen** moet de leerling rekening houden met de gemaakte keuzes in het secundair onderwijs. Voor de richting Wetenschappen-Wiskunde situeren de meest logische vervolgopleidingen uit het academisch hoger onderwijs zich binnen de studiegebieden:

- Architectuur
  - Architectuur
  - Interieurarchitectuur
- Bewegings- en Revalidatiewetenschappen
  - Lichamelijke Opvoeding en Bewegingswetenschappen
  - Revalidatiewetenschappen en Kinesithérapie
- Biomedische Wetenschappen
  - Biomedische Wetenschappen
- Biotechniek
  - Biowetenschappen
- Diergeneeskunde
  - Diergeneeskunde
- Farmaceutische Wetenschappen
  - Farmaceutische Wetenschappen
- Geneeskunde
  - Geneeskunde

- Industriële Wetenschappen en Technologie
  - Engineering Technology (E)
  - Industriële Wetenschappen
- Nautische Wetenschappen
  - Nautische Wetenschappen
  - Sciences Nautiques (F)
- Productontwikkeling
  - Productontwikkeling
- Sociale gezondheidswetenschappen
  - Logopedische en Audiologische Wetenschappen
  - Milieu- en Preventiemanagement
- Tandheelkunde
  - Tandheelkunde
- Toegepaste biologische wetenschappen
  - Bio-ingenieurswetenschappen
- Toegepaste wetenschappen
  - Ingenieurswetenschappen
  - Ingenieurswetenschappen (KMS)
  - Ingenieurswetenschappen: Architectuur
  - Ingenieurswetenschappen: Bouwkunde
  - Ingenieurswetenschappen: Chemie en materialen
  - Ingenieurswetenschappen: Chemische technologie
  - Ingenieurswetenschappen: Chemische technologie en materiaalkunde
  - Ingenieurswetenschappen: Computerwetenschappen
  - Ingenieurswetenschappen: Elektronica en informatietechnologie
  - Ingenieurswetenschappen: Elektrotechniek
  - Ingenieurswetenschappen: Materiaalkunde
  - Ingenieurswetenschappen: Toegepaste natuurkunde
  - Ingenieurswetenschappen: Werktuigkunde
  - Ingenieurswetenschappen: Werktuigkunde-elektrotechniek
- Wetenschappen
  - Biochemie en Biotechnologie
  - Biologie
  - Chemie
  - Computerwetenschappen
  - Fysica
  - Fysica en Sterrenkunde
  - Geografie
  - Geografie en Geomatica
  - Geologie
  - Informatica
  - Wiskunde
  - Wiskunde & Data Science

Doorstroom naar alle andere academische bacheloropleidingen is niet uitgesloten, maar binnen deze studierichting wordt er niet specifiek inhoudelijk op voorbereid.

Gepersonaliseerd Samen Leren

De ambitie van het GO! is duidelijk. Gepersonaliseerd samen leren betekent dat we met elke lerende, binnen een sociale context, maximaal rendement nastreven op het vlak van leervermogen, leerwinst en leermotivatie. Vanuit een sterke basis- en vakdidactiek zetten we extra in op 'differentiatie', het verhogen van autonomie via het aanleren van zelfregulerende vaardigheden en 'samen leren'. We maken daarvoor gebruik van evidence-informed praktijken en een onderzoekende aanpak op school. Gepersonaliseerd samen leren in het GO! vindt geïntegreerd plaats binnen de realisatie van het totale curriculum en kan alleen gerealiseerd worden met de actieve betrokkenheid van zowel de lerende, de leraar als het (school)beleid.

Vanuit deze visie willen we samen met alle onderwijsprofessionals ons DNA 'samen leren samenleven' en ons pedagogisch project waarmaken. Het is ons positief antwoord op de diversiteit die we in onze klassen zien, de nood aan een groeipad naar autonomie en de nood om een samenverhaal te maken.

Ruimte voor het eigen pedagogisch project

Cruciaal in elke studierichting staat de realisatie van de leerplandoelen. De leerplannen en de lessentabellen van het GO! zijn echter zodanig opgesteld dat het lerarenteam beschikbare ruimte heeft om een schooleigen pedagogisch project te realiseren:

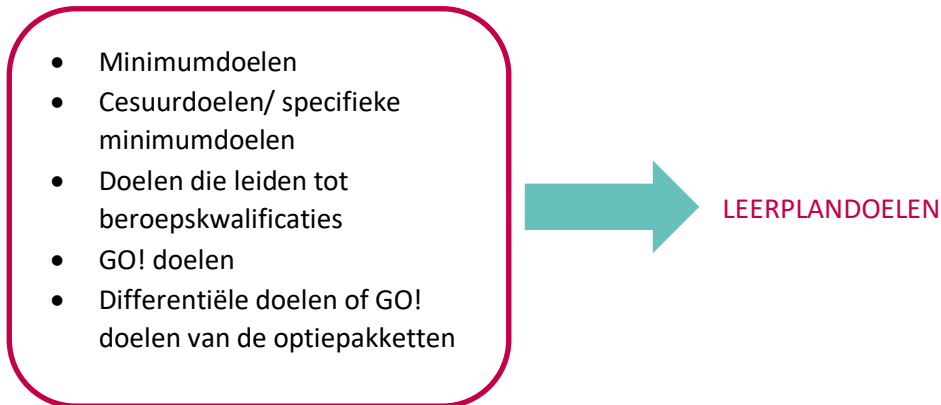
- Enerzijds bieden de leerplannen ruimte om binnen de voorziene tijd zoals aangegeven in de lessentabel, de leerplandoelen verder uit te diepen of te verbreden;
- Anderzijds is er binnen de lessentabel vrije ruimte voorzien waarbij de school eigen accenten kan leggen.

Opbouw van de leerplandoelen

Herkomst van de doelen

De leerplandoelen van het GO! in de tweede en derde graad zijn afkomstig van verschillende bronnen:

De doelen van dit leerplan zijn afkomstig van:

- specifieke minimumdoelen
- GO!-doelen

De leerplandoelen

Elk leerplandoel heeft minimum 1 handelingswerkwoord. Een overzicht van de handelingswerkwoorden met, indien nodig, een verklaring is terug te vinden op de GO! Navigator.

Aan elk leerplandoel wordt een beheersingsniveau toegevoegd. Voor de leerplannen van het GO! maken we gebruik van een eigen GO!-taxonomie, geïnspireerd op de Taxonomie van Bloom:

- Memoriseren: Gegevens zoals begrippen, formules... kunnen ophalen zonder gebruik te maken van hulpmiddelen.
Geen enkel leerplandoel heeft 'memoriseren' als beheersingsniveau. Memoriseren zonder context kan immers nooit het einddoel zijn. Memoriseren kan wel een belangrijk element zijn om een leerplandoel te realiseren.
- Begrijpen: Inzicht verwerven en dit inzicht helder kunnen weergeven, al dan niet aan de hand van voorbeelden.
- Toepassen: Formules, technieken, regels... kunnen toepassen.
- Analyseren: Op basis van nieuwe gegevens, informatie, kenmerken, verbanden... tot een besluit komen
- Evalueren: Op basis van nieuwe gegevens, informatie, kenmerken, verbanden... en aan de hand van criteria, argumenten... een oordeel onderbouwen.
- Creëren: In het kader van een probleemstelling, onderzoek, opdracht... een product ontwikkelen zoals een oplossing, een realisatie, een presentatie...

Er is geen hiërarchie tussen de verschillende beheersingsniveaus. Wel zal je om een 'hoger' beheersingsniveau te bereiken meestal ook gebruik maken van onderliggende beheersingsniveaus, bijvoorbeeld memoriseren om te analyseren.

In de GO! Navigator worden de beheersingsniveaus aan de hand van een filmpje uitgelegd.

Subdoelen

De subdoelen zijn niet vrijblijvend geformuleerd maar maken integraal deel uit van het leerplandoel. Elk subdoel moet bijgevolg aangeboden worden. Alle subdoelen samen dekken het leerplandoel.

Minimale inhoudelijke afbakening

Het concept van de minimumdoelen wordt doorgetrokken naar de leerplandoelen van het GO!. Dit concept houdt in dat de kennis die noodzakelijk is om het leerplandoel te realiseren niet expliciet wordt opgesomd. Indien er twijfel kan ontstaan of een bepaald kenniselement al dan niet tot het leerplandoel behoort, wordt het uitdrukkelijk vermeld via onderliggende bullets. Concreet betekent dit dat de onderliggende bullets deel uitmaken van het leerplandoel en als dusdanig ook aan bod moeten komen.

Om leerplandoelen te realiseren, is er vaktaal nodig. Hoewel vaktaal niet expliciet in de leerplandoelen wordt opgenomen, maakt vaktaal wel deel uit van het leerplandoel. Net zoals dit het geval is bij andere kenniselementen is het aan de leraar om te bepalen welke vaktaal er nodig is om het leerplandoel te realiseren.

Het gehanteerde concept vertrekt van een groot vertrouwen in de professionaliteit van de leraar. Vanuit een professionele deskundigheid zal de leraar bepalen welke kennis er nodig is om het doel te realiseren waarbij de kenniselementen die in de bullets zijn aangegeven of expliciet vermeld in het leerplandoel minimaal worden meegenomen.

Nummering van de leerplandoelen

Boven elk leerplandoel staat er een nummering. De betekenis is de volgende:

WD3_01.01.01

01.01.01

- De betekenis van het nummer links (bijvoorbeeld WD3_01.01.01):
  - WD3: Het gaat hier over een doel uit de derde graad dat behoort tot een wetenschapsdomein
  - 01.01.01: Dit is het volgnummer van het leerplandoel.
    - Doelen van de vorm 01.xx.xx hebben betrekking op wetenschapsdomein 01. (In dit geval verwijst 01 naar 'Algemene doorstroomcompetenties'. In totaal zijn er 16 wetenschapsdomeinen.)
    - Doelen van de vorm xx.01.xx hebben betrekking op subdomein 01 van het betrokken wetenschapsdomein.
    - Het laatste cijfer (xx.xx.01) is het volgnummer binnen het subdomein.

De lijst van de wetenschapsdomeinen en de subdomeinen is terug te vinden in de GO! Navigator.

- Rechts in de eerste rij van elk leerplandoel staat de herkomst van het leerplandoel:
  - Het nummer (bijvoorbeeld 01.01.01) verwijst naar het corresponderend specifiek minimumdoel in het curriculumdossier.
De curriculumdossiers zijn terug te vinden op de website van AHOVOKS.
  - Indien er geen nummer staat, gaat het over een GO!-doel.

WD3_01.01.01.01

Subdoel 1

- Ook de subdoelen krijgen een nummering (bijvoorbeeld WD3_01.01.01.01):
  - Dit is het eerste subdoel van het leerplandoel WD3_01.01.01.
- Indien een subdoel overeenkomt met een specifiek minimumdoel wordt de verwijzing naar het specifiek minimumdoel rechts in de tabel opgenomen.
- Niet elk leerplandoel heeft subdoelen.

Leerplandoelen

Generieke doorstroomcompetenties

WD3_01.01.01

01.01.01

De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met inhouden van minstens 1 wetenschapsdomein verbonden aan de studierichting.

creëren

WD3_01.01.01.01

Subdoel 1

De leerlingen kiezen een onderzoeksmethode in functie van een gegeven of zelfgekozen onderzoeksvraag.

- onderzoekbaarheidscriteria

WD3_01.01.01.02

Subdoel 2

De leerlingen verzamelen data en bronnen in functie van de gekozen onderzoeksmethode.

- betrouwbaarheidscriteria

WD3_01.01.01.03

Subdoel 3

De leerlingen verwerken data en bronnen in functie van de gekozen onderzoeksmethode.

WD3_01.01.01.04

Subdoel 4

De leerlingen synthetiseren de onderzoeksresultaten en formuleren een antwoord op de onderzoeksvraag.

WD3_01.01.01.05

Subdoel 5

De leerlingen rapporteren over de onderzoeksactiviteiten en -resultaten.

- mondelinge of schriftelijke rapportage

WD3_01.01.02

De leerlingen refereren correct aan gebruikte bronnen volgens een wetenschappelijk referentiesysteem.

- relevant wetenschappelijk referentiesysteem
- bronvermelding

toepassen

Historisch bewustzijn: uitbreiding

WD3_01.02.01

01.02.01

De leerlingen formuleren een historische vraag rekening houdend met de onderzoekbaarheid ervan.

- onderzoekbaarheid van een historische vraag: afbakening in tijd, ruimte of maatschappelijk domein, bestaan van bronnen, relevantie van bronnen

creëren

WD3_01.02.02

01.02.02

De leerlingen beoordelen de presentatie van historische bronnen aan de hand van contextinformatie en de wijze van bewerking.

evalueren

WD3_01.02.03

01.02.03

De leerlingen beoordelen representativiteit en bruikbaarheid van historische bronnen in functie van een historische vraag.

evalueren

WD3_01.02.04

01.02.04

De leerlingen beoordelen de betrouwbaarheid van historische bronnen in functie van een historische vraag rekening houdend met de standplaatsgebondenheid, het doelpubliek, de functie en het beoogde effect.

evalueren

WD3_01.02.05

01.02.05

De leerlingen formuleren een antwoord op actuele maatschappelijke fenomenen op basis van historische argumenten, rekening houdend met het verschil in context tussen vroeger en vandaag.

- actualiseren

creëren

Nederlands: algemene uitbreiding

WD3_02.08.01

02.08.01

De leerlingen benoemen kenmerken van het taalsysteem en passen inzicht erin toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.

- herkomst van woorden: inheems woord, anglicisme, germanisme, gallicisme, belgicisme
- betekenisrelaties: hyponiem, hyperoniem, pleonasme, tautologie, contaminatie
- vormen van humor: sarcasme, cynisme, parodie
- uitspraaktekens

toepassen

WD3_02.08.02

02.08.02

De leerlingen analyseren hoe in literaire teksten betekenissen worden gecreëerd met narratieve, retorische, poëtische en theatrale structuren en technieken.

- elementen van spanningsopbouw: spanningsboog, climax, cliffhanger
- vertelperspectief: auctoriële, personale, onbetrouwbare verteller
- literaire stromingen uit verschillende periodes: middeleeuwen, vroegmoderne tijd, moderne tijd, hedendaagse tijd

analyseren

WD3_02.08.03

De leerlingen schrijven een essay over een cultureel of literair onderwerp.

- minimumvereisten voor productie met aandacht voor:
  - voldoende tekstlengte om de inhoud te beschrijven
  - persoonlijke schrijfstijl

creëren

Engels en Frans: algemene uitbreiding

WD3 02.14.01

02.14.01

De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.

- teksten in het Engels en in het Frans
- tekstkenmerken voor receptie:

<u>Tekstsoorten</u>	<ul style="list-style-type: none"> • ruime variatie aan tekstsoorten, [E] inclusief <u>wetenschappelijke teksten</u>
<u>Lengte</u>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>lange teksten</u>
<u>Structuur en samenhang</u>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>tekststructuur met een zekere mate van complexiteit</u> • <u>vrij grote en herkenbare samenhang</u>
	<u>Bijkomend voor schriftelijke receptie</u>
	<ul style="list-style-type: none"> • <u>vrij duidelijke lay-out</u>
<u>Inhoud</u>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>vrij concrete tot vrij algemene of abstracte inhoud</u> • <u>vrij hoge informatiedichtheid</u>
<u>Taal</u>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>hoofdzakelijk frequente en minder frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen uit een brede waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke en educatieve domein</u> • <u>zinsbouw met een zekere mate van complexiteit</u>
	<u>Bijkomend voor mondelinge receptie</u>
	<ul style="list-style-type: none"> • <u>met achtergrondruis</u> • <u>normaal spreektempo</u> • <u>natuurlijke intonatie</u> • <u>heldere uitspraak</u> • <u>duidelijke articulatie</u> • <u>met lichte afwijking ten opzichte van standaardtaal</u>

analyseren

WD3 02.14.01.01

Subdoel 1

De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen van teksten.

WD3 02.14.01.02

Subdoel 2

De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht beluisteren van teksten.

WD3 02.14.02

02.14.02

De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.

- teksten in het Engels en in het Frans
- tekstkenmerken voor receptie

analyseren

WD3 02.14.02.01

Subdoel 1

De leerlingen selecteren relevante informatie bij het doelgericht lezen van teksten.

WD3 02.14.02.02

Subdoel 2

De leerlingen selecteren relevante informatie bij het doelgericht beluisteren van teksten.

WD3 02.14.03

02.14.03

De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.

- teksten in het Engels en in het Frans
- minimumvereisten voor productie:

<u>Tekstsoorten</u>	• <u>ruime variatie aan tekstsoorten</u>	
<u>Lengte</u>	• <u>vrij lange teksten</u>	
<u>Structuur en samenhang</u>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>gepaste en duidelijk herkenbare tekststructuur met een zekere mate van complexiteit</u> • <u>duidelijk herkenbare tekstverbanden</u> 	
	<u>Bijkomend voor schriftelijke productie</u>	
	<ul style="list-style-type: none"> • <u>duidelijk herkenbare tekstopbouw en gebruik van tekstopbouwende elementen: titel, alinea</u> • <u>gepaste lay-out</u> • <u>heldere doorlopende tekst die over het algemeen te begrijpen is</u> 	
<u>Inhoud</u>	• <u>vrij concrete tot vrij algemene of abstracte inhoud</u>	
<u>Taal</u>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>beheersing van hoofdzakelijk frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen om zich uit te drukken over een brede waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke en educatieve domein al kunnen lexicale beperkingen leiden tot herhaling, tot omhaal van woorden en tot moeite met formulering</u> • <u>over het algemeen goede beheersing van eerder en nieuwverworven grammaticale structuren, maar met merkbare invloed vanuit de moedertaal</u> • <u>fouten komen voor, maar begrip van boodschap door ontvanger komt meestal niet in het gedrang</u> • <u>zinsbouw met een zekere mate van complexiteit</u> • <u>gepast register</u> 	
	<u>Bijkomend voor mondelinge productie</u>	<u>Bijkomend voor schriftelijke productie</u>
	<ul style="list-style-type: none"> • <u>gepaste lichaamstaal</u> • <u>uitspraak is over het algemeen duidelijk te verstaan en begrip van de boodschap komt meestal niet in het</u> 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>spelling, leestekengebruik en lay-out staan tekstbegrip niet in de weg</u>

	<p><u>gedrang ondanks</u> <u>mogelijke</u> <u>uitspraakfouten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>kan zich betrekkelijk</u> <u>vlot uitdrukken</u> <u>ondanks mogelijke</u> <u>pauzes of herstelacties</u> 	
<u>Ondersteuning</u>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>met behulp van ondersteunende middelen</u> 	
<u>creëren</u>		
<u>WD3 02.14.03.01</u>		<u>Subdoel 1</u>
<u>De leerlingen spreken doelgericht.</u>		
<u>WD3 02.14.03.02</u>		<u>Subdoel 2</u>
<u>De leerlingen schrijven doelgericht.</u>		

WD3 02.14.04

02.14.04

De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

- teksten in het Engels en in het Frans
- tekstkenmerken voor receptie
- minimumvereisten voor productie

creëren

WD3 02.14.04.01

Subdoel 1

De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge interactie.

WD3 02.14.04.02

Subdoel 2

De leerlingen nemen doelgericht deel aan schriftelijke interactie.

WD3 02.14.05

02.14.05

De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.

Onderstaande elementen gelden voor het Frans én het Engels, tenzij gespecificeerd dat ze enkel voor het Frans of het Engels gelden door de aanduiding van respectievelijk [F] of [E].

- werkwoorden: ind. plus-que-parfait [F]; participe présent [F]; conditionnel passé [F]; future perfect [E]
- betrekkelijke bijzinnen met ce qui, ce que, ce dont [F]
- gebruik van wijzen na frequente voegwoorden en werkwoorden [F]
- voorwaardelijke zinnen: l'hypothèse/la condition (met si + ind. présent, + ind. imparfait, + ind. plus-que-parfait) [F], conditional (irrealis) [E]

toepassen

Engels en Frans: algemene uitbreiding⁴

WD3_02.14.01

02.14.01

De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.

- teksten in het Engels en in het Frans
- tekstkenmerken voor receptie:

Tekstsoorten	• [E] wetenschappelijke teksten
Lengte	• lange teksten
Structuur en samenhang	• zinsbouw met een zekere mate van complexiteit
Bijkomend voor schriftelijke receptie	
Taal	• hoofdzakelijk frequente en minder frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen uit een brede waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke en educatieve domein

analyseren

WD3_02.14.01.01

Subdoel 1

De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen van teksten.

WD3_02.14.01.02

Subdoel 2

De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht beluisteren van teksten.

⁴ Deze doelen moeten in samenhang met de doelen van de basisvorming (sleutelcompetentie 3) gelezen worden. De hier aangegeven elementen zijn een surplus op de basisvorming.

WD3_02.14.02

02.14.02

De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.

- teksten in het Engels en in het Frans
- tekstkenmerken voor receptie

analyseren

WD3_02.14.02.01

Subdoel 1

De leerlingen selecteren relevante informatie bij het doelgericht lezen van teksten.

WD3_02.14.02.02

Subdoel 2

De leerlingen selecteren relevante informatie bij het doelgericht beluisteren van teksten.

WD3_02.14.03

02.14.03

De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.

- teksten in het Engels en in het Frans
- minimumvereisten voor productie:

Lengte	• vrij lange teksten
Inhoud	Bijkomend voor schriftelijke productie
	• gepaste lay-out; heldere doorlopende tekst die over het algemeen te begrijpen is; spelling, leestekengebruik en lay-out staan tekstbegrip niet in de weg

creëren

WD3_02.14.03.01

Subdoel 1

De leerlingen spreken doelgericht.

WD3_02.14.03.02

Subdoel 2

De leerlingen schrijven doelgericht.

WD3_02.14.04

02.14.04

De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

- teksten in het Engels en in het Frans
- tekstkenmerken voor receptie
- minimumvereisten voor productie

creëren

WD3_02.14.04.01

Subdoel 1

De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge interactie.

WD3_02.14.04.02

Subdoel 2

De leerlingen nemen doelgericht deel aan schriftelijke interactie.

WD3_02.14.05

02.14.05

De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.

Onderstaande elementen gelden voor het Frans én het Engels, tenzij gespecificeerd dat ze enkel voor het Frans of het Engels gelden door de aanduiding van respectievelijk [F] of [E].

- werkwoorden: participe présent [F]; conditionnel passé [F]; future perfect [E]
- betrekkelijke bijzinnen met ce qui, ce que, ce dont [F]
- gebruik van wijzen na frequente voegwoorden en werkwoorden [F]
- voorwaardelijke zinnen: l'hypothèse/la condition (met si + ind. plus-que-parfait) [F]

toepassen

Gevorderde wiskunde

WD3_06.08.01

De leerlingen analyseren deelbaarheid van gehele getallen.

- stelling van de Euclidische deling in de verzameling van de gehele getallen
- modulorekenen
- priemfactoren

analyseren

WD3_06.08.02

06.08.24

De leerlingen stellen complexe getallen voor in het vlak.

toepassen

WD3_06.08.03

06.08.25

De leerlingen voeren bewerkingen uit met complexe getallen in cartesische vorm: optelling, aftrekking, vermenigvuldiging en deling.

toepassen

WD3_06.08.04

06.08.27

De leerlingen zetten complexe getallen in cartesische vorm om naar goniometrische vorm en omgekeerd.

toepassen

WD3_06.08.05

06.08.28

De leerlingen voeren bewerkingen met complexe getallen uit in goniometrische vorm: vermenigvuldiging, deling, machtsverheffing en n-de machtsworteltrekking.

- formule van de Moivre
- meetkundige betekenis van de complexe vermenigvuldiging en worteltrekking

analyseren

WD3_06.08.06

06.08.26

De leerlingen lossen tweedegraadsvergelijkingen met complexe coëfficiënten in één onbekende op in de verzameling van de complexe getallen.

- hoofdstelling van de algebra

toepassen

WD3_06.08.06.01

Subdoel 1

06.08.26

De leerlingen lossen tweedegraadsvergelijkingen met reële coëfficiënten in één onbekende op in de verzameling van de complexe getallen.

WD3_06.08.06.02

Subdoel 2

De leerlingen lossen tweedegraadsvergelijkingen met complexe coëfficiënten in één onbekende op in de verzameling van de complexe getallen.

WD3_06.08.07

06.08.29

De leerlingen rekenen met vectoren in de ruimte.

- vrije vector, puntvector
- bewerkingen: optelling, vermenigvuldiging met een getal en inproduct
- loodrechte stand
- norm van een vector en ontbinding van een vector in zijn componenten

toepassen

WD3_06.08.08

06.08.30

De leerlingen stellen vectoriële, parametrische en cartesische vergelijkingen van rechten en vlakken in de ruimte op.

analyseren

WD3_06.08.09

06.08.32

De leerlingen bepalen de onderlinge ligging van twee rechten, van een rechte en een vlak en van twee vlakken in de ruimte met behulp van vergelijkingen.

analyseren

WD3_06.08.10

06.08.33

De leerlingen berekenen afstanden en hoeken in de ruimte.

toepassen

WD3_06.08.11

De leerlingen beschrijven kegelsneden.

toepassen

WD3_06.08.11.01

Subdoel 1

De leerlingen stellen de verschillende snijdingen van een kegel met een vlak driedimensionaal voor.

WD3_06.08.11.02

Subdoel 2

De leerlingen formuleren cirkel, ellips, parabool, hyperbool als meetkundige plaats.

WD3_06.08.11.03

Subdoel 3

De leerlingen formuleren de standaardvergelijkingen van cirkel, ellips, parabool, hyperbool.

WD3_06.08.12

06.08.01

De leerlingen voeren bewerkingen uit met matrices: optelling, scalaire vermenigvuldiging, matrixvermenigvuldiging, machtsverheffing en transpositie.

- rekenregels en eigenschappen

toepassen

WD3_06.08.13

06.08.02

De leerlingen gebruiken matrixmodellen om evoluties te beschrijven.

- migratiematrices, Leslie matrices, matrixvoorstelling van een graaf
- evenwichtstoestand

analyseren

WD3_06.08.14

06.08.03

De leerlingen berekenen de rang van matrices, de inverse matrix van inverteerbare matrices en de determinant van vierkante matrices.

- ontwikkeling naar rij of kolom
- eigenschappen van determinanten

toepassen

WD3_06.08.15

06.08.04

De leerlingen lossen stelsels van eerstegraadsvergelijkingen op met behulp van de methode van Gauss-Jordan.

toepassen

WD3_06.08.16

De leerlingen bespreken de oplosbaarheid van stelsels van eerstegraadsvergelijkingen.

analyseren

WD3_06.08.17

06.08.09

De leerlingen lossen vergelijkingen en ongelijkheden grafisch op.

toepassen

WD3_06.08.18

06.08.13

De leerlingen lossen eenvoudige veeltermvergelijkingen, rationale vergelijkingen, irrationale vergelijkingen, exponentiële vergelijkingen, logaritmische vergelijkingen en goniometrische vergelijkingen algebraïsch op.

- deling van veeltermen
- deling door $(x-a)$

toepassen

WD3_06.08.19

De leerlingen lossen eenvoudige veeltermongelijkheden en rationale ongelijkheden algebraïsch op.

- tekenonderzoek

toepassen

WD3_06.08.20

06.08.08

De leerlingen leggen grafisch het verband tussen inverteerbare functies en hun inverse.

- bijectie
- cyclometrische functies

analyseren

WD3_06.08.21

06.08.07

De leerlingen leggen het verband tussen de grafiek en het voorschrift van een functie en haar kenmerken.

- veeltermfuncties, rationale functies, (elementaire) irrationale functies, exponentiële functies, logaritmische functies $f(x)=\log_a(x)$, goniometrische functies $f(x)=\cos x$ en $f(x)=\tan x$, cyclometrische functies, absolute waardenfunctie, meervoudig functievoorschrift
- domein, bereik, nulwaarden, tekenverloop, stijgen/dalen/constant, extrema, constante/toenemende/afnemende stijging/daling, symmetrie, periode, amplitude, asymptotisch gedrag, gedrag op oneindig

analyseren

WD3_06.08.22

06.08.23

De leerlingen gebruiken goniometrische formules om uitdrukkingen te vereenvoudigen.

- formules: som- en verschilformules, verdubbelingsformules

analyseren

WD3_06.08.23

De leerlingen tekenen de grafiek van de functies $f(x)=\cos x$ en $f(x)=\tan x$.

toepassen

WD3_06.08.24

06.08.15

De leerlingen bepalen limieten van rijen.

- convergentie
- begrensde monotone rijen

analyseren

WD3_06.08.25

06.08.14

De leerlingen definiëren continuïteit en het limietbegrip op een formele manier.

- beeld van een gesloten interval door een continue functie, met inbegrip van de tussenwaardenstelling

begrijpen

WD3_06.08.25.01

Subdoel 1

De leerlingen definiëren continuïteit op een formele manier.

WD3_06.08.25.02

Subdoel 2
06.08.14

De leerlingen definiëren het limietbegrip op een formele manier.

WD3_06.08.26

06.08.16

De leerlingen bepalen grafisch en algebraïsch limieten van functies en analyseren het ~~horizontaal, verticaal en schuin~~ asymptotisch gedrag.

- ~~c~~Continuïteit
- horizontaal, verticaal en schuin asymptotisch gedrag

analyseren

WD3_06.08.27

De leerlingen definiëren afgeleide in een punt en afgeleide functie.

- verband tussen continuïteit en afleidbaarheid

begrijpen

WD3_06.08.28

06.08.17

De leerlingen berekenen de afgeleide functie van functies die zijn opgebouwd uit veeltermfuncties, rationale functies, irrationale functies, exponentiële functies, logaritmische functies, goniometrische functies en cyclometrische functies.

- afleidbaarheid
- rekenregels: afgeleide van een som, product, quotiënt van functies en afgeleide van een samengestelde functie (kettingregel)
- regel van de l'Hôpital

analyseren

WD3_06.08.28.01

Subdoel 1

06.08.17

De leerlingen berekenen de afgeleide functie van functies die zijn opgebouwd uit veeltermfuncties, rationale functies, irrationale functies, exponentiële functies, logaritmische functies en goniometrische functies.

WD3_06.08.28.02

Subdoel 2

De leerlingen berekenen de afgeleide functie van functies die zijn opgebouwd uit cyclometrische functies.

WD3_06.08.29

06.08.18

De leerlingen analyseren het verloop van functies met behulp van de eerste en tweede afgeleide functie en lossen extremumproblemen op.

- stelling van Rolle, middelwaardestelling van Lagrange

analyseren

WD3_06.08.30

06.08.19

De leerlingen interpreteren een bepaalde integraal als de limiet van een som en als een georiënteerde oppervlakte.

- definitie bepaalde integraal
- booglengte van een kromme
- volume van een omwentelingslichaam

analyseren

WD3_06.08.31

06.08.20

De leerlingen leggen het verband tussen bepaalde integralen en primitieve functies door middel van de hoofdstelling van de integraalrekening.

- middelwaardenstelling van de integraalrekening

analyseren

WD3_06.08.32

06.08.21

De leerlingen berekenen bepaalde en onbepaalde integralen van functies.

- integratiemethoden: onmiddellijke integratie, integratie door splitsing (lineariteit), integratie door substitutie, partiële integratie

analyseren

WD3_06.08.33

06.08.34

De leerlingen lossen telproblemen op met en zonder herhaling en waarbij de volgorde al dan niet van belang is.

- binomium van Newton
- driehoek van Pascal
- duiventilprincipe van Dirichlet

analyseren

WD3_06.08.34

De leerlingen bepalen het afhankelijk zijn van gebeurtenissen.

- voorwaardelijke kans
- wet van de totale kans, regel van Bayes

analyseren

WD3_06.08.35

06.08.35

De leerlingen berekenen en interpreteren kansen met behulp van de binomiale verdeling.

- verwachtingswaarde, standaardafwijking

analyseren

WD3_06.08.36

De leerlingen benaderen de binomiale verdeling door een normale verdeling.

toepassen

WD3_06.08.37

De leerlingen leggen in betekenisvolle situaties de betekenis van betrouwbaarheidsniveau, betrouwbaarheidsinterval en foutenmarge uit.

- steekproefverdeling (gemiddelde en standaardafwijking)
- verband met steekproefgrootte en standaardafwijking

begrijpen

WD3_06.08.38

06.08.36

De leerlingen toetsen hypothesen.

- nulhypothese, alternatieve hypothese, p-waarde, significantieniveau, steekproevenverdeling

analyseren

WD3_06.08.39

06.08.37

De leerlingen analyseren het verband tussen twee numerieke grootheden in een dataset met behulp van een spreidingsdiagram.

- trendlijn
- lineaire regressie
- correlatiecoëfficiënt

analyseren

WD3_06.08.40

06.08.38

De leerlingen analyseren verzamelingen voorzien van ~~met~~ één of meerdere bewerkingen aan de hand van een algebraïsche structuur.

- (commutatieve) groep, ring, veld
- reële vectorruimte, lineaire combinatie, basis, dimensie

analyseren

WD3_06.08.41

De leerlingen analyseren de waarheidswaarde van wiskundige uitspraken met behulp van logica.

- omzetting van de implicatie in een disjunctie
- wetten van De Morgan
- dubbele negatie
- wet van de uitgesloten derde
- negatie van een samengestelde uitspraak
- negatie van kwantoren
- verwisseling van kwantoren bij een uitspraak

analyseren

WD3_06.08.42

06.08.39

De leerlingen beargumenteren wiskundige redeneringen en bewijzen wiskundige uitspraken.

- bewijstechnieken: rechtstreeks bewijs, contrapositie, bewijs uit het ongerijmde, bewijs door volledige inductie, existentieel bewijs, bewijs door gevalsonderscheiding, ontkrachting door tegenvoorbeeld
- kwantoren

evalueren

Algoritmen en programmeren

WD3_07.01.01

07.01.01

De leerlingen programmeren zelf ontworpen oplossingen voor concrete problemen.

- algoritmische technieken
- algoritmen en datastructuren
- numerieke methodes
- gebruik van softwarebibliotheken
- gestructureerde programmeertaal
- invoer van en uitvoer naar externe gegevensbronnen

creëren

WD3_07.01.02

De leerlingen gebruiken de meest geschikte algoritmische technieken en hun bijhorende datastructuren om problemen computationeel op te lossen.

toepassen

Uitgebreide biologie

WD3_08.01.01

08.01.04

De leerlingen leggen cellulaire processen op moleculair en subcellulair niveau uit ~~onderzoeken~~
~~cellulaire processen ivm fotosynthese en celademhaling.~~

creëren

WD3_08.01.01.01

Subdoel 1

De leerlingen beschrijven de ~~verschillende manieren van samenwerking tussen de celorganellen~~ bouw van het celmembraan.

- ~~bouw celorganellen en celmembraan~~

WD3_08.01.01.02

Subdoel 2

De leerlingen beschrijven het belang van de verschillende soorten transport in en uit de cel.

- ~~transport: diffusie, osmose, membraantransport~~
- passief transport: diffusie en osmose
- actief transport

WD3_08.01.01.03

Subdoel 3

De leerlingen onderzoeken de factoren die diffusie en osmose beïnvloeden ~~fotosynthese en aerobe celademhaling.~~

- ~~fotosynthese, aërobe celademhaling~~

WD3_08.01.01.04

Subdoel 4

De leerlingen lichten toe dat een goede balans tussen katabole en anabole processen essentieel is voor celgroei, herstel en homeostase.

~~leggen cellulaire processen op moleculair en subcellulair niveau uit.~~

- katabole en anabole processen
- ~~glycolyse, krebcyclus, eindoxidatie, licht- en donkerreacties~~
- ~~anaërobe ademhaling en chemosynthese~~

WD3_08.01.01.05

Subdoel 5

De leerlingen beschrijven het proces van fotosynthese op moleculair en subcellulair niveau.

- fotosynthese
- lichtreacties
- donkerreacties

WD3_08.01.01.06

Subdoel 6

De leerlingen vergelijken aerobe en anaerobe ademhaling

- aërobe en anaërobe celademhaling
- fermentatie

WD3 08.01.01.07

Subdoel 7

De leerlingen voeren een fermentatie uit.

WD3 08.01.01.08

Subdoel 8

De leerlingen beschrijven het proces van aerobe celademhaling op moleculair en subcellulair niveau.

- glycolyse
- citroenzuurcyclus
- oxidatieve fosforylering

WD3_08.01.02

08.01.05

De leerlingen leggen belang en katalytische werking van enzymen in biologische processen uit.

creëren

WD3_08.01.02.01

Subdoel 1

De leerlingen onderzoeken de functie van een enzym.

WD3_08.01.02.02

Subdoel 2

De leerlingen onderzoeken de factoren die werking van een enzym beïnvloeden.

WD3_08.01.02.03

Subdoel 3

De leerlingen ~~leggen~~ illustreren de belang en katalytische werking van enzymen in biologische processen ~~uit~~.

- ~~katabole en anabole processen~~
- ~~sleutel slot enzymsubstraatcomplex~~
- ~~verband tussen naamgeving van enzym en substraat~~
- ~~cofactor en inhibitoren~~

WD3_08.01.03

De leerlingen leggen het verschil uit tussen passieve en actieve immunisatie.

~~analyseren~~ begrijpen

~~WD3_08.01.03.01~~

~~Subdoel 1~~

~~De leerlingen leggen de werking van humorale en cellulaire immuniteit uit.~~

~~WD3_08.01.03.02~~

~~Subdoel 2~~

~~De leerlingen analyseren het verband tussen de antigenen en de bloedgroep.~~

WD3_08.01.04

De leerlingen ~~onderscheiden~~ onderzoeken de ~~verschillende fasen van~~ mitose en meiose ~~aan de hand van~~ microscopische beelden.

- ~~chromatine, chromatide~~
- ~~crossing over, chromosoommutaties~~
- ~~non-disjunctie, genoommutaties~~

analyseren creëren

WD3_08.01.04.01

Subdoel 1

De leerlingen onderzoeken de verschillende fasen bij mitose of meiose op microscopische preparaten.

WD3_08.01.04.02

Subdoel 2

De leerlingen vergelijken de fasen bij mitose en meiose.

WD3_08.01.04.03

Subdoel 3

De leerlingen illustreren de gevolgen van mogelijke fouten bij mitose of meiose.

- kanker
- chromosoommutaties
- genoommutaties

WD3_08.01.05

08.01.06

De leerlingen leggen het verloop van de gametogenese bij de mens uit.

begrijpen

WD3_08.01.05.01

Subdoel 1

~~De leerlingen leggen de oögenese uit, bespreken het verloop van de gametogenese bij de mens:~~

- ~~• eicellen en zaadcellen als gameten~~
- ~~• lokalisatie en verloop van de meiose in eierstokken en teelballen~~

WD3_08.01.05.02

Subdoel 2

~~De leerlingen leggen uit hoe de bevruchting gebeurt de spermatogenese uit.~~

~~WD3_08.01.05.03~~

~~Subdoel 3~~

~~De leerlingen leggen het verloop van de bevruchting en ontwikkeling van embryo en foetus uit aan de hand van afbeeldingen:~~

- ~~• morula, blastula, kiembladen~~
- ~~• meerlingen~~
- ~~• placenta~~
- ~~• vruchtvliezen~~

WD3_08.01.05.04

Subdoel 4

De leerlingen bespreken de factoren die de bevalling opwekken en het verloop van de geboorte beschrijven.

- geboorte en lactatie
- neurale en hormonale prikkels
- ontsluiting, indaling, uitdrijving, spildraai, nageboorte
- verwikkelingen bij de geboorte

WD3_08.01.06

08.01.07

De leerlingen leggen differentiële genexpressie op moleculair niveau uit en hoe genexpressie beïnvloed kan worden.

Creëren/analyseren

WD3_08.01.06.01

Subdoel 1

De leerlingen leggen het verband tussen differentiële genexpressie en de eiwitsynthese.
~~uit op moleculair niveau.~~

- transcriptie en translatie, genetische code
- ~~splicing~~
- ~~differentiële genexpressie: positieve en negatieve regulatie~~
- ~~mutatie en modificatie~~
- epigenetica

WD3_08.01.06.02

Subdoel 2

De leerlingen ~~leggen vergelijken een mutatie en een modificatie. uit hoe genexpressie beïnvloed kan worden.~~

- mutatie en modificatie
- ~~regulatie van genexpressie: transcriptiefactoren~~

WD3_08.01.06.03

Subdoel 3

De leerlingen illustreren differentiële genexpressie.
~~voeren een biotechnologisch experiment uit.~~

- principes en toepassingen van DNA-technologie
- epigenetica

WD3_08.01.07

08.01.08

De leerlingen analyseren chromosomale mechanismen van overerving.

- toepassing van de wetten van Mendel
- stamboom
- mono- en dihybride kruisingen
- gekoppelde genen, multiple allelen
- polygenie, pleiotropie, cryptomerie

analyseren

WD3_08.01.08

De leerlingen ~~lichten belangrijke aspecten toe in verband met biologische~~ beschrijven de moderne evolutietheorie.

- ~~Lamarckisme, darwinisme: historische context~~
- ~~moderne evolutietheorie~~
- ~~evolutie van de mens~~
- ~~oorzaken van evolutie~~
- ~~vormen van reproductieve isolatie~~
- ~~genetische drift~~
- ~~stichterseffect~~
- ~~selectie~~
- ~~argumenten uit verschillende wetenschappelijke domeinen die de evolutietheorie ondersteunen: paleontologie, embryologie, comparatieve anatomie, geologie, biogeografie, en moleculaire biologie~~

begrijpen

Uitgebreide chemie

WD3_09.01.01

09.01.04

De leerlingen classificeren organische en anorganische stoffen zowel op basis van een gegeven chemische formule als op basis van een naam.

- alkenen, alkynen, halogeenalkanen, alcoholen, carbonzuren, aldehyden, ketonen, esters, aminen, amiden
- polysachariden, proteïnen, lipiden, polynucleotiden
- cylische verbindingen

toepassen

WD3_09.01.02

09.01.05

De leerlingen hanteren de IUPAC-naamgeving voor organische en anorganische stoffen.

toepassen

WD3_09.01.03

09.01.06

De leerlingen gebruiken het orbitaalmodel om de structuur van atomen en ionen te beschrijven.

~~toepassen~~ analyseren

WD3_09.01.03.01

Subdoel 1

De leerlingen ~~maken een overzicht van~~ beschrijven de energieniveaus in een atoom ~~en leggen uit dat de energie van elektronen in een atoom gekwantiseerd is.~~

WD3_09.01.03.02

Subdoel 2

De leerlingen ~~koppelen~~ leggen het verband tussen de energieniveaus, de betekenis van de kwantumgetallen ~~aan en~~ orbitalen.

WD3_09.01.03.03

Subdoel 3

De leerlingen ~~schrijven~~ stellen elektronenconfiguraties van elementen uit de hoofd- en nevengroepen op.

- opstellen van de elektronenconfiguratie

WD3_09.01.03.04

Subdoel 4

De leerlingen ~~beschrijven~~ leggen het verband tussen de elektronenconfiguraties en de opbouw van het periodiek systeem.

WD3_09.01.04

09.01.07

De leerlingen leggen de vorming van atoombindingen uit vanuit het orbitaalmodel.

- sigma- en pi-binding

begrijpen

~~WD3_09.01.04.01~~

Subdoel 1

~~De leerlingen beschrijven een atoombinding (of covalente binding) als een interactie tussen atoom-orbitalen.~~

~~WD3_09.01.04.02~~

Subdoel 2

~~De leerlingen stellen de structuur van moleculen met de lewisformule voor.~~

~~WD3_09.01.04.03~~

Subdoel 3

~~De leerlingen leggen de vorming van atoombindingen uit vanuit het orbitaalmodel.~~

- ~~sigma- en pi-binding~~
- ~~promotie van elektronen~~

WD3_09.01.05

09.01.08

De leerlingen voorspellen de ruimtelijke structuur van een molecule.

analyseren

WD3_09.01.05.01

Subdoel 1

De leerlingen beschrijven hoe orbitalen gehybridiseerd worden bij het vormen van moleculen. ~~leggen het verband tussen de werkelijke ruimtelijke structuur van de moleculen en hybridisatie.~~

WD3_09.01.05.02

Subdoel 2

De leerlingen voorspellen de ruimtelijke structuur van de molecule. ~~leiden uit de ruimtelijke structuur en het verschil in elektronegatieve waarden af of de molecule polair of apolair is.~~

WD3_09.01.05.03

Subdoel 3

De leerlingen lichten mesomerie toe.
~~voorspellen de ruimtelijke structuur van isomeren.~~

WD3_09.01.06

09.01.09

De leerlingen stellen chemische formules op van anorganische en organische stoffen.

- Lewisstructuur, skeletnotatie
- elektronegativiteit

creëren

WD3_09.01.07

09.01.10

De leerlingen leggen het verband tussen de structuur en de eigenschappen van stoffen.

analyseren

WD3_09.01.07.01

Subdoel 1

De leerlingen leggen het verband tussen het soort rooster, de structuur en de eigenschappen van stoffen.

~~brengen per stofklasse de gegeven eigenschappen in verband met de functionele groep en het koolstofskelet.~~

- ~~eigenschappen: smelt- en kookpunt, geleidbaarheid voor warmte en elektrische stroom, oplosbaarheid, reactiviteit aggregatietoestand, zuur/basisch karakter~~

WD3_09.01.07.02

Subdoel 2

De leerlingen leggen het verband tussen de soort binding, de structuur en de eigenschappen van stoffen.

- polariteit, aggregatietoestand, smelt- en kookpunt, elektrische geleidbaarheid, oplosbaarheid en reactiviteit.

~~leiden op basis van een gegeven chemische structuur af of een stof polair of apolair is.~~

WD3_09.01.07.03

Subdoel 3

De leerlingen leggen het verband tussen de structuur elektronegativiteit van de samenstellende atomen en de eigenschappen van stoffende moleculen.

- elektronegativiteit
- polariteit
- elektrolyten
- intermoleculaire krachten: dipool-dipoolkrachten, london dispersiekrachten, waterstofbruggen, ion-dipoolkrachten

WD3_09.01.07.04

Subdoel 4

De leerlingen leggen het verband tussen intermoleculaire krachten en de eigenschappen en structuur van stoffen.

- intermoleculaire krachten: dipool-dipoolkrachten, london dispersiekrachten, waterstofbruggen, ion-dipoolkrachten

WD3_09.01.08

09.01.11

De leerlingen onderscheiden sterke en zwakke zuren en basen kwalitatief en kwantitatief.

creëren

WD3_09.01.08.01

Subdoel 1

De leerlingen ~~schrijven~~ leggen het verband tussen de de uitdrukking van de zuurconstante ~~K_a en de/~~ baseconstante ~~K_b~~ en brengen hun waarde in verband met de relatieve sterkte van ~~de betrokken~~ zuren ~~en~~ basen.

- brønstedzuur- en base
- geconjugeerd zuur en geconjugeerde base
- ionisatie-evenwicht van water
- hydroxonium- en hydroxidenconcentratie
- zuurconstante (K_a) en baseconstante (K_b)

WD3_09.01.08.02

Subdoel 2

De leerlingen ~~raadplegen~~ interpreteren een tabel met zuur- en baseconstanten ~~en interpreteren de waarden van de zuur- en baseconstanten.~~

WD3_09.01.08.03

Subdoel 3

De leerlingen voeren een titratie uit en verklaren het pH verloop.

WD3_09.01.08.04

Subdoel 4

De leerlingen berekenen pH en pOH van sterke en zwakke zuren en basen.

- pH berekeningen, pOH berekeningen
- waterconstante

~~De leerlingen beschrijven en verklaren het pH verloop tijdens een titratie.~~

- ~~pH-curve~~

WD3_09.01.08.05

Subdoel 5

~~De leerlingen berekenen pH en pOH van sterke en zwakke zuren en basen.~~

- ~~pH berekeningen, pOH berekeningen~~
-

- De leerlingen leggen het belang en de werking van een buffer uit.

WD3_09.01.08.06

Subdoel 6

De leerlingen berekenen de pH van een buffer.

WD3_09.01.09

09.01.12

De leerlingen stellen reactievergelijkingen op.²

creëren

WD3_09.01.09.01

Subdoel 1

De leerlingen stellen reactievergelijkingen op van reacties met ionenuitwisseling.
~~neutralisatiereacties en van neerslagreacties met behulp van oplosbaarheidstabellen.~~

- reacties met ionenuitwisseling: zuur-base reactie, neerslagreactie

WD3_09.01.09.02

Subdoel 2

De leerlingen stellen reactievergelijkingen op van reacties met ~~bepalen het oxidatiegetal van een atoom en ionen~~ elektronenoverdracht.

- reacties met elektronenoverdracht: redoxreacties in zuur en basisch milieu

WD3_09.01.09.03

Subdoel 3

De leerlingen leiden de relatieve sterkte van reductors en oxidators af uit experimentele waarnemingen. ~~De leerlingen stellen redoxvergelijkingen op voor reacties in zuur en in basisch midden.~~

- reacties met elektronenoverdracht

WD3_09.01.09.04

Subdoel 4

De leerlingen ~~leiden de relatieve sterkte van reductors en oxidators af uit experimentele waarnemingen~~ onderscheiden een galvanische cel van een elektrolysecel.

WD3_09.01.09.05

Subdoel 5

De leerlingen berekenen met behulp van een tabel met standaardpotentialen het potentiaalverschil tussen twee redoxsystemen.

~~De leerlingen geven het principe van de galvanische cel schematisch weer.~~

WD3_09.01.09.06

Subdoel 6

~~De leerlingen berekenen met behulp van een tabel, waarin redoxsystemen gerangschikt zijn volgens de waarde van hun standaardredoxpotentiaal E° , het potentiaalverschil ΔE° .~~

WD3_09.01.09.07

Subdoel 7

~~De leerlingen stellen een reactievergelijking op van een gasontwikkelingsreactie.~~

WD3_09.01.09.08

² Rekening houdend met de context van de studierichting.

Subdoel 8

~~De leerlingen leggen de principes van een elektrolysecel uit.~~

WD3_09.01.09.0~~69~~

Subdoel ~~69~~

De leerlingen voeren een redoxtitratie uit.

WD3_09.01.10

09.01.14

De leerlingen onderscheiden organische reactietypes.

- principe van een substitutie-, eliminatie-, additie-, condensatie-, polymerisatiereactie en een hydrolyse

analyseren

~~WD3_09.01.10.01~~

~~Subdoel 1~~

~~De leerlingen classificeren organische reacties op basis van een gegeven reactiemechanisme en verantwoorden hun keuze.~~

- ~~• elektrofiel, nucleofiel~~
- ~~• lewiszuur en Lewisbase~~
- ~~• regel van Markovnikov~~
- ~~• principe van een substitutie-, eliminatie-, additie-, condensatie-, polymerisatiereactie en een hydrolyse~~

~~WD3_09.01.10.02~~

~~Subdoel 2~~

~~De leerlingen voorspellen de reactieproducten uit gegeven reagentia en omstandigheden.~~

WD3_09.01.11

09.01.15

De leerlingen voeren stoichiometrische berekeningen uit op een gegeven aflopende chemische reactie.

creëren

WD3_09.01.11.01

Subdoel 1

De leerlingen bereken het volume van een hoeveelheid gas en omgekeerd.
~~leiden uit de procentuele samenstelling de formule van een verbinding af.~~

- molair gasvolume

WD3_09.01.11.02

Subdoel 2

De leerlingen zetten concentraties om.
~~berekenen massa-volume-procent, massaprocent en volumeprocent van een oplossing.~~

- concentratie-~~eenheden~~ uitdrukkingen en -omzettingen
- verdunningen

WD3_09.01.11.03

Subdoel 3

De leerlingen identificeren het limiterend reagens bij een gegeven reactie.
~~berekenen, uitgaande van een gegeven reactievergelijking, de massa's, stofhoeveelheden, concentraties van uitgangsstoffen en reactieproducten, bij stoichiometrische hoeveelheden en bij overmaat van één der uitgangsstoffen.~~

- limiterend reagens

WD3_09.01.11.04

Subdoel 4

De leerlingen ~~voeren lossen~~ stoichiometrische vraagstukken op bij een aflopende reactie.
~~berekeningen uit met behulp van de ideale gaswet.~~

- molair gasvolume

WD3_09.01.11.05

Subdoel 5

De leerlingen bepalen experimenteel de procentuele samenstelling van een verbinding.

WD3_09.01.12

09.01.16

De leerlingen beschrijven kwantitatief en kwalitatief chemisch evenwicht als dynamisch evenwicht en passen de wet van Le Chatelier-Van 't Hoff toe.

~~toepassen~~analyseren

WD3_09.01.12.01

Subdoel 1

De leerlingen ~~beschrijven~~identificeren het chemisch evenwicht als dynamisch evenwicht.

- ~~factoren die de ligging van het chemisch evenwicht beïnvloeden: temperatuur, druk en concentratie~~

WD3_09.01.12.02

Subdoel 2

De leerlingen ~~berekenen~~voorspellen hoe het chemisch evenwicht verschuift bij verandering van concentratie, temperatuur en druk. de evenwichtsconstante uit de evenwichtsconcentraties.

- ~~evenwichtsconstante, evenwichtsconcentratie~~
- wet van Le Chatelier-Van 't Hoff

WD3_09.01.12.03

Subdoel 3

De leerlingen berekenen ~~evenwichtsconcentratie~~de evenwichtsconstante uit de evenwichtsconcentraties en de een gegeven evenwichtsconstante en beginconcentraties en omgekeerd.

- evenwichtsconstante, evenwichtsconcentratie

WD3_09.01.12.04

Subdoel 4

De leerlingen onderscheiden verschillende soorten enthalpie.

~~omschrijven het begrip reactie-enthalpie en onderscheiden verschillende soorten reactie-enthalpie.~~

- verbrandingsenthalpie, vormingsenthalpie, verdampingsenthalpie
- endo- en exotherme reacties
- wet van Hess

WD3_09.01.12.05

Subdoel 5

~~De leerlingen formuleren de wet van Hess en passen die toe.~~

~~WD3_09.01.12.06~~

~~Subdoel 6~~

De leerlingen ~~omschrijven~~beschrijven de entropie ~~als een maat van wanorde.~~

WD3_09.01.12.06~~7~~

Subdoel 7

De leerlingen geven aan dat zowel veranderingen in enthalpie als in entropie een rol spelen ~~als drijfveer van e~~of een reactie al dan niet spontaan doorgaat.

WD3_09.01.13

09.01.17

De leerlingen analyseren kwalitatief en kwantitatief het verloop van een reactie aan de hand van kinetische aspecten.

creëren

WD3_09.01.13.01

Subdoel 1

De leerlingen ~~bepalen experimenteel de invloed van verschillende factoren op de~~omschrijven het begrip reactiesnelheid.

WD3_09.01.13.02

Subdoel 2

De leerlingen ~~stellen op basis van gegeven of gemeten reactiesnelheden bij wisselende beginconcentraties van de uitgangsstoffen, de snelheidsvergelijking op~~onderzoeken de invloed van verschillende factoren op de reactiesnelheid.

WD3_09.01.13.03

Subdoel 3

De leerlingen stellen de snelheidsvergelijking op aan de hand van gemeten of gegeven reactiesnelheden bij wisselende beginconcentraties.

Uitgebreide aardwetenschappen

WD3_10.01.01

10.01.01

De leerlingen analyseren interacties in het systeem aarde aan de hand van geo-wetenschappelijke methodieken.

- absolute en relatieve datering
- seismografie
- teledetectie

analyseren

WD3_10.01.02

10.01.02

De leerlingen analyseren ecosysteemdiensten van bodems in functie van duurzaam bodembeheer.

- ecosysteemdiensten: regulerend en voorzienend
- ecosysteemdiensten: bedreigingen

analyseren

WD3_10.01.03

10.01.03

De leerlingen analyseren het belang van en de bedreigingen voor zeeën en oceanen op ecologisch en geopolitiek vlak.

- ecosysteemdiensten: regulerend en voorzienend

analyseren

WD3_10.01.04

10.01.04

De leerlingen beoordelen cartografische voorstellingen in functie van de geo-informatie.

evalueren

Uitgebreide fysica

WD3_11.01.01

11.01.09

De leerlingen analyseren en kwantificeren de elektrische krachtwerking en het elektrisch veld in eenvoudige geometrieën.

analyseren

WD3_11.01.01.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren de elektrische krachtwerking tussen ladingen aan de hand van een formularium met o.a. de formule $F = k \cdot \frac{|Q_1| \cdot |Q_2|}{r^2}$.

- atomaire structuur van elektrische geleiders en isolatoren
- elektrostatistische influentie

WD3_11.01.01.02

Subdoel 2

De leerlingen analyseren en kwantificeren de elektrische veldvector in een radiaal veld, een homogeen veld en een dipoolveld aan de hand van een formularium met o.a. de formules

$$E = k \cdot \frac{|Q|}{r^2} \text{ en } E = \frac{U}{d}.$$

- veldlijnenpatronen: bij een radiaal, dipool en homogeen veld
- verband tussen veldlijnen en veldsterkte

WD3_11.01.01.03

Subdoel 3

De leerlingen lichten de betekenis toe van de potentiaal in een punt en de spanning tussen twee punten in een homogeen elektrisch veld.

- potentiaal en spanning

WD3_11.01.01.04

Subdoel 4

De leerlingen analyseren en kwantificeren de potentiaal in een punt van een homogeen en een radiaal veld aan de hand van een formularium met o.a. de formules $V = \frac{E_{pot}}{Q}$, $V = E \cdot d$ en $V = \frac{k \cdot Q_b}{r}$.

- potentiële energie van een lading in een homogeen en een radiaal elektrisch veld

WD3_11.01.02

11.01.11

De leerlingen analyseren en kwantificeren de magnetische krachtwerking en het magnetisch veld.

analyseren

WD3_11.01.02.01

Subdoel 1

De leerlingen schetsen en interpreteren veldlijnenpatronen bij permanente magneten, bij een stroomvoerende rechte geleider en bij een stroomvoerende spoel.

- atomaire verklaring van magnetisme
- magnetische influentie
- het aardmagnetisch veld
- veldlijnenpatronen bij een stroomvoerende rechte geleider, bij een stroomvoerende spoel en bij permanente magneten

WD3_11.01.02.02

Subdoel 2

De leerlingen analyseren en kwantificeren het magnetisch veld van een stroomvoerende rechte geleider en van een stroomvoerende spoel aan de hand van een formularium met o.a. de formules

$$B = \frac{\mu \cdot I}{2 \cdot \pi \cdot r} \text{ en } B = \frac{\mu \cdot I \cdot N}{l}.$$

- magnetisch veld bij een stroomvoerende rechte geleider en een stroomvoerende spoel

WD3_11.01.02.03

Subdoel 3

De leerlingen analyseren en kwantificeren de magnetische krachtwerking op een bewegende lading en op een stroomvoerende rechte geleider aan de hand van een formularium met o.a. de formules

$$F = Q \cdot v \cdot B \cdot \sin \alpha \text{ en } F = B \cdot l \cdot I \cdot \sin \alpha.$$

- kracht op een bewegende lading, kracht op een stroomvoerende rechte geleider

WD3_11.01.02.04

Subdoel 4

De leerlingen onderzoeken de kracht op een stroomvoerende rechte geleider aan de hand van een laboproef.

WD3_11.01.03

11.01.12

De leerlingen analyseren en kwantificeren elektromagnetische inductie.

analyseren

WD3_11.01.03.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren elektromagnetische inductie aan de hand van een formularium met o.a. de formules $\Phi = A \cdot B \cdot \cos\alpha$ en $U = -\frac{N \cdot \Delta\Phi}{\Delta t}$.

- magnetische fluxveranderingen
- wet van Faraday, wet van Lenz
- opwekking van wisselspanning, transformator
- ogenblikkelijke inductiespanning

WD3_11.01.03.02

Subdoel 2

De leerlingen onderzoeken de werking van een toepassing gebaseerd op magnetische inductie.

WD3_11.01.04

11.01.13

De leerlingen analyseren en kwantificeren de gravitatiekracht en het gravitatieveld.

analyseren

WD3_11.01.04.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren de gravitatiekracht en het gravitatieveld aan de hand van een formularium met o.a. de formules $F = \frac{G \cdot m_1 \cdot m_2}{r^2}$ en $g = \frac{G \cdot M}{r^2}$.

- analogie tussen gravitatieveld en elektrisch veld
- verband tussen gravitatiekracht en centripetale versnelling van een satelliet

WD3_11.01.05

11.01.19

De leerlingen beschrijven kernreacties aan de hand van de begrippen massadefect en bindingsenergie.

begrijpen

WD3_11.01.05.01

Subdoel 1

De leerlingen beschrijven en noteren eenvoudige kernreacties via nucleaire vergelijkingen van de vorm ${}^{235}_{92}\text{U} \rightarrow {}^{231}_{90}\text{Th} + {}^4_2\text{He}$.

WD3_11.01.05.02

Subdoel 2

De leerlingen schetsen en interpreteren de verandering van de bindingsenergie per nucleon als functie van het aantal nucleonen in de kern.

- neutronenoverschot, α , β en γ
- massadefect, bindingsenergie

WD3_11.01.05.03

Subdoel 3

De leerlingen situeren en interpreteren alfaverval, bètaminerval en bètaplusverval ten opzichte van de stabiliteitsband op een isotopenkaart.

WD3_11.01.05.04

Subdoel 4

De leerlingen berekenen de bindingsenergie van een kern en de energie die vrijkomt bij een eenvoudige kernreactie aan de hand van een formularium met o.a. de formule $E = c^2 \cdot \Delta m$.

WD3_11.01.06

11.01.20

De leerlingen passen de radioactieve vervalwet toe in concrete gevallen.

analyseren

WD3_11.01.06.01

Subdoel 1

De leerlingen begrijpen en gebruiken de exponentiële functie die het aantal niet-vervallen kernen aangeeft als functie van de tijd aan de hand van een formularium met o.a. de formule $N(t) = N_0 \cdot 2^{-\frac{t}{T}}$.

- halveringstijd

WD3_11.01.06.02

Subdoel 2

De leerlingen analyseren en kwantificeren de activiteit van een radioactieve bron aan de hand van een formularium met o.a. de formules $A = \lambda \cdot N$ en $\lambda = \frac{0,693}{T}$.

- activiteit, vervalconstante
- dosis, dosisequivalent
- stralingsbronnen ~~m.b.t.~~ en betrekking tot de gemiddelde jaarlijkse blootstelling
- basisprincipes van stralingsbescherming, dosislimieten
- ogenblikkelijke activiteit als afgeleide functie

WD3_11.01.07

De leerlingen ontwikkelen en gebruiken een wiskundig model om een beweging te simuleren met behulp van ICT.

creëren

WD3_11.01.08

11.01.07

De leerlingen analyseren en kwantificeren het verband tussen positie, tijdstip, snelheid en versnelling bij de eenparig versnelde rechtlijnige beweging en de horizontale worp.

analyseren

WD3_11.01.08.01

Subdoel 1

De leerlingen schetsen, analyseren en kwantificeren grafieken van positie-, snelheids- en versnellingsfunctie bij de eenparig versnelde rechtlijnige beweging aan de hand van een formularium

met o.a. de formules $x = x_0 + v_{x,0} \cdot t + \frac{a_x \cdot t^2}{2}$ en $v_x = v_{x,0} + a_x \cdot t$.

- ogenblikkelijke waarde en gemiddelde waarde: snelheid en versnelling
- ogenblikkelijke snelheid en ogenblikkelijke versnelling als limiet van respectievelijk gemiddelde snelheid en gemiddelde versnelling
- snelheids- en versnellingsfunctie als afgeleide functies
- verplaatsing en snelheidsverschil als bepaalde integralen
- valbeweging, verticale worp

WD3_11.01.08.02

Subdoel 2

De leerlingen lossen problemen op met betrekking tot een eenparig versnelde beweging aan de hand van een formularium met o.a. de formules $x = x_0 + v_{x,0} \cdot t + \frac{a_x \cdot t^2}{2}$ en $v_x = v_{x,0} + a_x \cdot t$.

WD3_11.01.08.03

Subdoel 3

De leerlingen analyseren en kwantificeren het verband tussen positie, tijdstip, snelheid en versnelling bij de horizontale worp aan de hand van een formularium met o.a. de formules $x = x_0 + v_x \cdot t$,

$x = x_0 + v_{x,0} \cdot t + \frac{a_x \cdot t^2}{2}$ en $v_x = v_{x,0} + a_x \cdot t$.

- samenstelling van bewegingen, onafhankelijkheidsbeginsel
- componenten van de snelheidsvector

WD3_11.01.08.04

Subdoel 4

De leerlingen onderzoeken aan de hand van een laboproef het verband tussen positie, tijdstip, snelheid en versnelling bij een eenparig versnelde rechtlijnige beweging of een horizontale worp.

WD3_11.01.09

11.01.08

De leerlingen analyseren en kwantificeren het verband tussen hoeksnelheid, baansnelheid en de centripetale versnelling bij de eenparig cirkelvormige beweging.

analyseren

WD3_11.01.09.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren het verband tussen straal, periode, hoeksnelheid, baansnelheid en de centripetale versnelling bij de eenparig cirkelvormige beweging aan de hand van een formularium met o.a. $\omega = \frac{2\pi}{T}$, $v = r \cdot \omega$ en $a = \frac{v^2}{r}$.

WD3_11.01.09.02

Subdoel 2

De leerlingen onderzoeken aan de hand van een laboproef verbanden tussen straal, periode, hoeksnelheid, baansnelheid of de centripetale versnelling bij de eenparig cirkelvormige beweging.

WD_11.01.10

11.01.06

De leerlingen analyseren en kwantificeren de dynamica van systemen aan de hand van de drie wetten van Newton.

analyseren

WD3_11.01.10.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren het vectoriële verband tussen de resulterende kracht en de versnelling aan de hand van een formularium met o.a. de vectoriële formule $\vec{F} = m \cdot \vec{a}$.

- samenstellen van krachten
- invloed wrijvingskracht

WD3_11.01.10.02

Subdoel 2

De leerlingen analyseren een beweging van een systeem aan de hand van een samenwerking tussen de drie wetten van Newton.

WD3_11.01.11

11.01.04

De leerlingen analyseren en kwantificeren arbeid als omzetting van energie bij een niet constante kracht.

analyseren

WD3_11.01.11.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren arbeid als omzetting van energie bij een niet constante kracht.

- arbeid als bepaalde integraal of via oppervlaktemethode
- conservatieve en niet-conservatieve krachten

WD3_11.01.12

11.01.16

De leerlingen analyseren en kwantificeren harmonische trillingen aan de hand van de bewegingsvergelijking.

analyseren

WD3_11.01.12.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren harmonische trillingen aan de hand van een formularium met o.a. de formules $y(t) = A \cdot \sin(\omega \cdot t + \varphi_0)$ en $T = \frac{1}{f}$.

- pulsatie, fase, beginfase, faseverschuiving

WD3_11.01.12.02

Subdoel 2

De leerlingen kwantificeren snelheid, versnelling, terugroepkracht en energie van een systeem dat een harmonische trilling uitvoert.

- eigenfrequentie

WD3_11.01.12.03

Subdoel 3

De leerlingen onderzoeken een harmonische trilling aan de hand van een laboproef.

WD3_11.01.13

11.01.17

De leerlingen analyseren en kwantificeren lopende golven.

analyseren

WD3_11.01.13.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren lopende golven aan de hand van een formularium met o.a. de formule $y(x, t) = A \cdot \sin(k \cdot x \pm \omega \cdot t)$.

- linkslopende en rechtslopende golf
- golfgetal

WD3_11.01.13.02

Subdoel 2

De leerlingen kwantificeren de intensiteit van een lopende golf aan de hand van een formularium met o.a. de formule $I = \frac{P}{4 \cdot \pi \cdot r^2}$.

- intensiteit

WD3_11.01.13.03

Subdoel 3

De leerlingen kwantificeren het verband tussen geluidsintensiteit en geluidsniveau aan de hand van een formularium met o.a. de formule $L = 10dB \cdot \log\left(\frac{I}{I_0}\right)$.

WD3_11.01.14

11.01.18

De leerlingen verklaren fenomenen of toepassingen aan de hand van het golfmodel.

begrijpen

WD3_11.01.14.01

Subdoel 1

De leerlingen verklaren fenomenen of toepassingen aan de hand van het golfmodel.

- lopende en staande golven
- weerkaatsing, breking, interferentie, buiging, resonantie
- het Dopplereffect
- elektromagnetische golven: absorptie, emissie, verband tussen energie en frequentie, samenstelling van wit licht

WD3_11.01.14.02

Subdoel 2

De leerlingen kwantificeren breking van golven aan de hand van een formularium met o.a. de formule

$$\frac{\sin \alpha_1}{\sin \alpha_2} = \frac{v_1}{v_2} = \frac{n_2}{n_1}.$$

- brekingsindex

WD3_11.01.14.03

Subdoel 3

De leerlingen onderzoeken eigenschappen van golven aan de hand van een laboproef.

WD3_11.01.15

11.01.21

De leerlingen illustreren fenomenen of toepassingen aan de hand van concepten uit kwantumfysica of relativiteitstheorie.

begrijpen

Onderzoeksvaardigheden wetenschappen

WD3_12.02.01

12.02.01

De leerlingen voeren onderzoek aan de hand van een wetenschappelijke methode om vragen te beantwoorden en oplossingen te ontwerpen.³

- interactie tussen onderzoeken en ontwerpen
- labovaardigheden

creëren

WD3_12.02.02

12.02.02

De leerlingen gebruiken met de nodige nauwkeurigheid meetinstrumenten en hulpmiddelen.

- gegevens/meetwaarden met de juiste symbolen voor grootheden en (SI-)eenheden
- beduidende cijfers
- meetnauwkeurigheid
- notaties met machten van 10

toepassen

WD3_12.02.03

De leerlingen realiseren een STEM-project via een combinatie van ontwerpen en onderzoeken.

creëren

WD3_12.02.04

De leerlingen realiseren een STEM-project met behulp van een programmeerbare stuurmodule.

- uitlezen van sensoren
- aansturen van actuatoren

creëren

³ Rekening houdend met concepten en vaardigheden uit de wetenschapsdomeinen Biologie, Chemie, Fysica of Wiskunde.

WD3_12.02.05

De leerlingen gebruiken en ontwikkelen modellen binnen een STEM-context.

- model als vereenvoudigde voorstelling van de werkelijkheid
- validiteit en reikwijdte

creëren

Samenhang minimumdoelen – leerplandoelen

In deze rubriek wordt een overzicht gegeven van alle specifieke minimumdoelen die van toepassing zijn voor deze studierichting (kolom 1 en 2).

In kolom 3 en 4 wordt aangegeven waar deze specifieke minimumdoelen opgenomen zijn in het leerplan.

- Specifieke minimumdoelen die ingedaald zijn als cesuurdoelen (in de studierichting van de tweede graad die een logische vooropleiding is voor deze studierichting in de derde graad) zijn terug te vinden in de derde kolom. Zij moeten niet meer aan bod komen in de derde graad (en bijgevolg ook niet meer geëvalueerd worden in de derde graad) maar ze zijn een belangrijk aandachtspunt om de beginsituatie van de leerling in kaart te brengen en te zorgen voor een gepaste begeleiding.
- Specifieke minimumdoelen die aan bod komen in de derde graad zijn terug te vinden in kolom 4.

De nummers in kolom 3 en 4 verwijzen naar het leerplandoel waar het specifiek minimumdoel letterlijk is opgenomen. Eventuele kenniselementen worden in het leerplandoel opgenomen, ofwel bij het specifiek minimumdoel zelf, ofwel bij de onderliggende subdoelen, ofwel via een combinatie.

Nummer specifiek minimum doel	Minimumdoel	Leerplandoel / subdoel 2 ^{de} graad	Leerplandoel / subdoel 3 ^{de} graad
Generieke doorstroomcompetenties			
01.01.01	De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met inhouden van minstens 1 wetenschapsdomein verbonden aan de studierichting.		WD3_01.01.01
Historisch bewustzijn: uitbreiding			
01.02.01	De leerlingen formuleren een historische vraag rekening houdend met de onderzoekbaarheid ervan.		WD3_01.02.01
01.02.02	De leerlingen beoordelen de presentatie van historische bronnen aan de hand van contextinformatie en de wijze van bewerking.		WD3_01.02.02
01.02.03	De leerlingen beoordelen representativiteit en bruikbaarheid van historische bronnen in functie van een historische vraag.		WD3_01.02.03
01.02.04	De leerlingen beoordelen de betrouwbaarheid van historische bronnen in functie van een historische vraag rekening houdend met de standplaatsgebondenheid, het doelpubliek, de functie en het beoogde effect.		WD3_01.02.04
01.02.05	De leerlingen formuleren een antwoord op actuele maatschappelijke fenomenen op basis van historische argumenten, rekening houdend met het verschil in context tussen vroeger en vandaag.		WD3_01.02.05

⁴ Natuurwetenschappen, tweede graad doorstroom.

Nederlands: algemene uitbreiding			
02.08.01	<p>De leerlingen benoemen kenmerken van het taalsysteem en passen inzicht erin toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Herkomst van woorden: inheems woord, anglicisme, germanisme, gallicisme, belgicisme • Betekenisrelaties: hyponiem, hyperoniem, pleonasme, tautologie, contaminatie • Vormen van humor: sarcasme, cynisme, parodie • Uitspraaktekens 		WD3_02.08.01
02.08.02	<p>De leerlingen analyseren hoe in literaire teksten betekenissen worden gecreëerd met narratieve, retorische, poëtische en theatrale structuren en technieken.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elementen van spanningsopbouw: spanningsboog, climax, cliffhanger • Vertelperspectief: auctoriële, personale, onbetrouwbare verteller • Literaire stromingen uit verschillende periodes: middeleeuwen, vroegmoderne tijd, moderne tijd, hedendaagse tijd 		WD3_02.08.02

Frans en Engels: algemene uitbreiding			
02.14.01	<p>De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teksten in het Engels en in het Frans • Tekstkenmerken voor receptie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Tekststructuur met een zekere mate van complexiteit ○ Vrij grote en herkenbare samenhang ○ Hoofdzakelijk frequente en minder frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen uit een brede waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke en educatieve domein ○ Vrij concrete tot vrij algemene of abstracte inhoud ○ Vrij hoge informatiedichtheid ○ Zinsbouw met een zekere mate van complexiteit ○ Lange teksten ○ Ruime variatie aan tekstsoorten, [E] inclusief wetenschappelijke teksten • Bijkomend voor schriftelijke receptie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Vrij duidelijke lay-out • Bijkomend voor mondelinge receptie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Met achtergrondruis ○ Normaal spreektempo ○ Natuurlijke intonatie ○ Heldere uitspraak, duidelijke articulatie ○ Met lichte afwijking ten opzichte van de standaardtaal 		WD3_02.14.01
02.14.02	<p>De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teksten in het Engels en in het Frans • Tekstkenmerken voor receptie 		WD3_02.14.02

02.14.03	<p>De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teksten in het Engels en in het Frans • Minimumvereisten voor productie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Gepaste en duidelijk herkenbare tekststructuur met een zekere mate van complexiteit ○ Duidelijk herkenbare tekstverbanden ○ Beheersing van hoofdzakelijk frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen om zich uit te drukken over een brede waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke en educatieve domein al kunnen lexicale beperkingen leiden tot herhaling, tot omhaal van woorden en tot moeite met formulering ○ Vrij concrete tot vrij algemene of abstracte inhoud ○ Over het algemeen goede beheersing van eerder en nieuwverworven grammaticale structuren, maar met merkbare invloed vanuit de moedertaal; fouten komen voor, maar begrip van boodschap door ontvanger komt meestal niet in het gedrang ○ Zinsbouw met een zekere mate van complexiteit ○ Gepast register ○ Vrij lange teksten ○ Ruime variatie aan tekstsoorten • Bijkomend voor schriftelijke productie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Duidelijk herkenbare tekstopbouw en gebruik van tekstopbouwende elementen: titel, alinea ○ Gepaste lay-out ○ Heldere doorlopende tekst die over het algemeen te begrijpen is; spelling, leestekengebruik en lay-out staan tekstbegrip niet in de weg • Bijkomend voor mondelinge productie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Gepaste lichaamstaal ○ Uitspraak is over het algemeen duidelijk te verstaan en begrip van de boodschap komt meestal niet in het gedrang ondanks mogelijke uitspraakfouten ○ Kan zich betrekkelijk vlot uitdrukken ondanks mogelijke pauzes of herstelacties • Met behulp van ondersteunende middelen 		WD3_02.14.03
02.14.04	<p>De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teksten in het Engels en in het Frans • Tekstkenmerken voor receptie • Minimumvereisten voor productie 		WD3_02.14.04

02.14.05	<p>De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Onderstaande elementen gelden voor het Frans én het Engels, tenzij gespecificeerd dat ze enkel voor het Frans of het Engels gelden door de aanduiding van respectievelijk [F] of [E]. <ul style="list-style-type: none"> Werkwoorden: ind. plus-que-parfait [F]; participe présent [F]; conditionnel passé [F]; future perfect [E] Betrekkelijke bijzinnen met ce qui, ce que, ce dont [F] Gebruik van wijzen na frequente voegwoorden en werkwoorden [F] Voorwaardelijke zinnen: l'hypothèse/la condition (met si + ind. présent, + ind. imparfait, + ind. plus-que-parfait) [F], conditional (irrealis) [E] 		WD3_02.14.05
Gevorderde wiskunde			
06.08.01	De leerlingen voeren bewerkingen uit met matrices: optelling, scalaire vermenigvuldiging, matrixvermenigvuldiging, machtsverheffing en transpositie.		WD3_06.08.12
06.08.02	<p>De leerlingen gebruiken matrixmodellen om evoluties te beschrijven.</p> <ul style="list-style-type: none"> Matrixvoorstelling van een graaf 		WD3_06.08.13
06.08.03	De leerlingen berekenen de rang van matrices, de inverse matrix van inverteerbare matrices en de determinant van vierkante matrices.		WD3_06.08.14
06.08.04	De leerlingen lossen stelsels van eerstegraadsvergelijkingen op met behulp van de methode van Gauss-Jordan.		WD3_06.08.15
06.08.05	<p>De leerlingen bepalen het voorschrift of de grafiek van een tweedegraadsfunctie als de andere representatie gegeven is.</p> <ul style="list-style-type: none"> Voorschrift $f(x)=a(x-p)^2+q$ Voorschrift $f(x)=ax^2+bx+c$ 	WD2_06.04.10	
06.08.06	De leerlingen analyseren kenmerken van tweedegraadsfuncties: domein, bereik, nulwaarden, tekenverloop, stijgen/dalen, extremum, toenemende/afnemende stijging/daling en symmetrie ten opzichte van een verticale rechte.	WD2_06.04.11	
06.08.07	<p>De leerlingen leggen het verband tussen de grafiek van een functie en haar kenmerken.</p> <ul style="list-style-type: none"> Veeltermfuncties, rationale functies, (elementaire) irrationale functies, logaritmische functies $f(x)=\log_a(x)$, goniometrische functies $f(x)=\cos x$ en $f(x)=\tan x$ Domein, bereik, nulwaarden, tekenverloop, stijgen/dalen/constant, extrema, constante/toenemende/afnemende stijging/daling, symmetrie, periode, amplitude, asymptotisch gedrag, gedrag op oneindig 		WD3_06.08.21

06.08.08	De leerlingen leggen grafisch het verband tussen inverteerbare functies en hun inverse.		WD3_06.08.20
06.08.09	De leerlingen lossen vergelijkingen en ongelijkheden grafisch op.		WD3_06.08.17
06.08.10	De leerlingen lossen tweedegraadsvergelijkingen in één onbekende in de verzameling van de reële getallen algebraïsch op. <ul style="list-style-type: none"> • Ontbinding in factoren • Discriminant 	WD2_06.04.07.01	
06.08.11	De leerlingen lossen tweedegraadsongelijkheden in één onbekende algebraïsch op.	WD2_06.04.08.01	
06.08.12	De leerlingen analyseren deelbaarheid bij veeltermen met reële coëfficiënten in één variabele. <ul style="list-style-type: none"> • Euclidische deling, reststelling 	OP2_WI.06 ⁵	
06.08.13	De leerlingen lossen eenvoudige veeltermvergelijkingen, rationale vergelijkingen, irrationale vergelijkingen, exponentiële vergelijkingen, logaritmische vergelijkingen en goniometrische vergelijkingen algebraïsch op.		WD3_06.08.18
06.08.14	De leerlingen definiëren het limietbegrip op een formele manier.		WD3_06.08.25.01
06.08.15	De leerlingen bepalen limieten van rijen.		WD3_06.08.24
06.08.16	De leerlingen bepalen grafisch en algebraïsch limieten van functies en analyseren het asymptotisch gedrag.		WD3_06.08.26
06.08.17	De leerlingen berekenen de afgeleide functie van functies die zijn opgebouwd uit veeltermfuncties, rationale functies, irrationale functies, exponentiële functies, logaritmische functies en goniometrische functies. <ul style="list-style-type: none"> • Afleidbaarheid • Rekenregels: afgeleide van een som, product, quotiënt van functies en afgeleide van een samengestelde functie (kettingregel) 		WD3_06.08.28.01
06.08.18	De leerlingen analyseren het verloop van functies met behulp van de eerste en tweede afgeleide functie en lossen extremumproblemen op. <ul style="list-style-type: none"> • Stelling van Rolle, middelwaardstelling van Lagrange 		WD3_06.08.29
06.08.19	De leerlingen interpreteren een bepaalde integraal als de limiet van een som en als een georiënteerde oppervlakte. <ul style="list-style-type: none"> • Booglengte van een kromme • Volume van een omwentelingslichaam 		WD3_06.08.30
06.08.20	De leerlingen leggen het verband tussen bepaalde integralen en primitieve functies door middel van de hoofdstelling van de integraalrekening.		WD3_06.08.31
06.08.21	De leerlingen berekenen bepaalde en onbepaalde integralen van functies. <ul style="list-style-type: none"> • Integratiemethoden: onmiddellijke integratie, integratie door splitsing, integratie door eenvoudige substitutie, partiële integratie 		WD3_06.08.32
06.08.22	De leerlingen gebruiken de sinus- en cosinusregel om meetkundige problemen op te lossen.	WD2_06.04.04	

⁵ De leerlingen die instromen vanuit Natuurwetenschappen en in de tweede graad het optiepakket wiskunde hebben gevolgd, hebben dit doel aangeboden gekregen.

06.08.23	De leerlingen gebruiken goniometrische formules om uitdrukkingen te vereenvoudigen. <ul style="list-style-type: none"> Formules: verbanden tussen goniometrische getallen van verwante hoeken, som- en verschilformules, verdubbelingsformules 	WD2_06.04.03	WD3_06.08.22
06.08.24	De leerlingen stellen complexe getallen voor in het vlak.		WD3_06.08.02
06.08.25	De leerlingen voeren bewerkingen uit met complexe getallen in cartesische vorm: optelling, aftrekking, vermenigvuldiging en deling.		WD3_06.08.03
06.08.26	De leerlingen lossen tweedegraadsvergelijkingen met reële coëfficiënten in één onbekende op in de verzameling van de complexe getallen.		WD3_06.08.06.01
06.08.27	De leerlingen zetten complexe getallen in cartesische vorm om naar goniometrische vorm en omgekeerd.		WD3_06.08.04
06.08.28	De leerlingen voeren bewerkingen uit met complexe getallen in goniometrische vorm: vermenigvuldiging, deling, machtsverheffing en n-de machtsworteltrekking.		WD3_06.08.05
06.08.29	De leerlingen rekenen met vectoren in het vlak en in de ruimte. <ul style="list-style-type: none"> Bewerkingen: optelling en vermenigvuldiging met een getal en inproduct Norm van een vector en ontbinding van een vector in zijn componenten 	WD2_06.04.05	WD3_06.08.07
06.08.30	De leerlingen stellen vectoriële, parametrische en cartesische vergelijkingen van rechten in het vlak en van rechten en vlakken in de ruimte op.	OP2_WI.03 ⁶	WD3_06.08.08
06.08.31	De leerlingen bepalen de onderlinge ligging van twee rechten in het vlak met behulp van vergelijkingen.	OP2_WI.04 ⁷	
06.08.32	De leerlingen bepalen de onderlinge ligging van twee rechten, van een rechte en een vlak en van twee vlakken in de ruimte met behulp van vergelijkingen.		WD3_06.08.09
06.08.33	De leerlingen berekenen afstanden en hoeken in het vlak en in de ruimte.	OP2_WI.05 ⁸	WD3_06.08.10
06.08.34	De leerlingen lossen telproblemen op met en zonder herhaling en waarbij de volgorde al dan niet van belang is. <ul style="list-style-type: none"> Binomium van Newton Driehoek van Pascal 		WD3_06.08.33
06.08.35	De leerlingen berekenen en interpreteren kansen met behulp van de binomiale verdeling. <ul style="list-style-type: none"> Verwachtingswaarde, standaardafwijking 		WD3_06.08.35
06.08.36	De leerlingen toetsen hypothesen. <ul style="list-style-type: none"> Nulhypothese, alternatieve hypothese, p-waarde, significantieniveau, steekproevenverdeling 		WD3_06.08.38

⁶ De leerlingen die instromen vanuit Natuurwetenschappen en in de tweede graad het optiepakket wiskunde hebben gevolgd, hebben dit doel aangeboden gekregen.

⁷ De leerlingen die instromen vanuit Natuurwetenschappen en in de tweede graad het optiepakket wiskunde hebben gevolgd, hebben dit doel aangeboden gekregen.

⁸ De leerlingen die instromen vanuit Natuurwetenschappen en in de tweede graad het optiepakket wiskunde hebben gevolgd, hebben dit doel aangeboden gekregen.

06.08.37	De leerlingen analyseren het verband tussen twee numerieke grootheden in een dataset met behulp van een spreidingsdiagram. <ul style="list-style-type: none"> • Trendlijn • Correlatiecoëfficiënt 	WD2_06.04.13	WD3_06.08.39
06.08.38	De leerlingen analyseren verzamelingen voorzien van één of meerdere bewerkingen aan de hand van een algebraïsche structuur.		WD3_06.08.40
06.08.39	De leerlingen beargumenteren wiskundige redeneringen en bewijzen wiskundige uitspraken. <ul style="list-style-type: none"> • Bewijstechnieken: rechtstreeks bewijs, bewijs uit het ongerijmde, bewijs door volledige inductie, ontkrachting door tegenvoorbeeld • Kwantoren 	OP2_WI.01 ⁹	WD3_06.08.42
Algoritmen en programmeren			
07.01.01	De leerlingen programmeren zelf ontworpen oplossingen voor concrete problemen. <ul style="list-style-type: none"> • Algoritmen en datastructuren • Algoritmische technieken • Numerieke methodes • Gebruik van softwarebibliotheken • Gestructureerde programmeertaal • Invoer van en uitvoer naar externe gegevensbronnen 		WD3_07.01.01
Uitgebreide biologie			
08.01.01	De leerlingen beschrijven transport van water en assimilaten in relatie tot de morfologie van de plant.	WD2_08.01.02.01	
08.01.02	De leerlingen situeren organismen in het driedomeinensysteem.	WD2_08.01.03	
08.01.03	De leerlingen analyseren het gedrag van en interacties tussen organismen van dezelfde soort en van verschillende soorten.	WD2_08.01.04	
08.01.04	De leerlingen leggen cellulaire processen op moleculair en subcellulair niveau uit. <ul style="list-style-type: none"> • Membraantransport • Katabole en anabole processen • Fotosynthese, aërobe en anaërobe celademhaling 		WD3_08.01.01.04
08.01.05	De leerlingen leggen belang en katalytische werking van enzymen in biologische processen uit.		WD3_08.01.02
08.01.06	De leerlingen leggen het verloop van de gametogenese bij de mens uit.		WD3_08.01.05
08.01.07	De leerlingen leggen differentiële genexpressie op moleculair niveau uit en hoe genexpressie beïnvloed kan worden. <ul style="list-style-type: none"> • Transcriptie en translatie, genetische code • Mutatie en modificatie • Principes en toepassingen van DNA-technologie • Epigenetica 		WD3_08.01.06
08.01.08	De leerlingen analyseren chromosomale mechanismen van overerving. <ul style="list-style-type: none"> • Toepassing van de Wetten van Mendel • Stamboom 		WD3_08.01.07

⁹ De leerlingen die instromen vanuit Natuurwetenschappen en in de tweede graad het optiepakket wiskunde hebben gevolgd, hebben dit doel aangeboden gekregen.

08.01.09	De leerlingen leggen het voorkomen of een toepassing van micro-organismen uit aan de hand van structuur, metabolisme of voortplanting.	WD2_08.01.05	
Uitgebreide chemie			
09.01.01	De leerlingen brengen het oplossen van stoffen in water in verband met het dissociëren van ionaire verbindingen en het ioniseren van polaire moleculaire verbindingen. <ul style="list-style-type: none"> • Elektrolyten 	WD2_09.01.06	
09.01.02	De leerlingen stellen de reactievergelijking op van een eenvoudige reactie.	WD2_09.01.07.01	
09.01.03	De leerlingen leggen kwantitatief het verband tussen stofhoeveelheid en molaire grootheden en concentraties.	WD2_09.01.09	
09.01.04	De leerlingen classificeren organische en anorganische stoffen zowel op basis van een gegeven chemische formule als op basis van een naam. <ul style="list-style-type: none"> • Zuren, basen, zouten, oxiden • Alkanen, alkenen, alkynen, halogeenalkanen, alcoholen, carbonzuren, aldehyden, ketonen, esters, aminen • Polysachariden, proteïnen, lipiden, polynucleotiden 	WD2_09.01.10	WD3_09.01.01
09.01.05	De leerlingen hanteren de IUPAC-naamgeving voor organische en anorganische stoffen.		WD3_09.01.02
09.01.06	De leerlingen gebruiken het orbitaalmodel om de structuur van atomen en ionen te beschrijven. <ul style="list-style-type: none"> • Opstellen van de elektronenconfiguratie 		WD3_09.01.03
09.01.07	De leerlingen leggen de vorming van atoombindingen uit vanuit het orbitaalmodel. <ul style="list-style-type: none"> • Sigma- en pi-binding 		WD3_09.01.04
09.01.08	De leerlingen voorspellen de ruimtelijke structuur van een molecule.		WD3_09.01.05
09.01.09	De leerlingen stellen chemische structuurformules op van anorganische en organische stoffen. <ul style="list-style-type: none"> • Lewisstructuur, skeletnotatie • Ionbinding, atoombinding, metaalbinding • Roostermodel • Elektronegativiteit 	WD2_09.01.13	WD3_09.01.06
09.01.10	De leerlingen leggen het verband tussen de structuur en de eigenschappen van stoffen. <ul style="list-style-type: none"> • Polariteit • Intermoleculaire krachten: dipool-dipoolkrachten, london dispersiekrachten, waterstofbruggen, ion-dipoolkrachten 	WD2_09.01.14.02	WD3_09.01.07
09.01.11	De leerlingen onderscheiden sterke en zwakke zuren en basen kwalitatief en kwantitatief. <ul style="list-style-type: none"> • Brønstedzuur- en base • Geconjugeerd zuur en geconjugeerde base • Ionisatie-evenwicht van water • pH berekeningen, pOH berekeningen • Zuurconstante (Ka) en baseconstante (Kb) 		WD3_09.01.08
09.01.12	De leerlingen stellen reactievergelijkingen op. <ul style="list-style-type: none"> • Reacties met ionenuitwisseling: zuur-base reactie, neerslagreactie • Reacties met elektronenoverdracht <i>Rekening houdend met de context van de studierichting.</i>		WD3_09.01.09

09.01.13	De leerlingen identificeren anorganische reactietypes. <ul style="list-style-type: none"> • Metalen niet-metalen met dizuurstof • Niet-metaaloxiden en metaaloxiden in water 	WD2_09.01.08 ¹⁰	
09.01.14	De leerlingen onderscheiden organische reactietypes. <ul style="list-style-type: none"> • Principe van een substitutie-, eliminatie-, additie-, condensatie-, polymerisatiereactie en een hydrolyse 		WD3_09.01.10
09.01.15	De leerlingen voeren stoichiometrische berekeningen uit op een gegeven aflopende chemische reactie. <ul style="list-style-type: none"> • Molair gasvolume • Concentratie-uitdrukkingen en -omzettingen • Verdunningen • Limiterend reagens 		WD3_09.01.11
09.01.16	De leerlingen beschrijven kwalitatief en kwantitatief chemisch evenwicht als dynamisch evenwicht en passen de wet van Le Chatelier- Van 't Hoff toe. <ul style="list-style-type: none"> • Evenwichtsconstante, evenwichtsconcentratie 		WD3_09.01.12
09.01.17	De leerlingen analyseren kwalitatief en kwantitatief het verloop van een reactie aan de hand van kinetische aspecten.		WD3_09.01.13
Uitgebreide aardwetenschappen			
10.01.01	De leerlingen analyseren interacties in het systeem aarde aan de hand van geo-wetenschappelijke methodieken.		WD3_10.01.01
10.01.02	De leerlingen analyseren ecosysteemdiensten van bodems in functie van duurzaam bodembeheer.		WD3_10.01.02
10.01.03	De leerlingen analyseren het belang van en de bedreigingen voor zeeën en oceanen op ecologisch en geopolitiek vlak.		WD3_10.01.03
10.01.04	De leerlingen beoordelen cartografische voorstellingen in functie van de geo-informatie.		WD3_10.01.04
Uitgebreide fysica			
11.01.01	De leerlingen kwantificeren druk, volume, temperatuur en stofhoeveelheid aan de hand van de ideale gaswet.	WD2_11.01.04	
11.01.02	De leerlingen kwantificeren de warmtebalans bij temperatuursveranderingen en faseovergangen.	WD2_11.01.06	
11.01.03	De leerlingen kwantificeren arbeid en energieomzettingen tussen kinetische, gravitationele en elastische energie. <ul style="list-style-type: none"> • Energiedissipatie 	WD2_11.01.05	
11.01.04	De leerlingen analyseren en kwantificeren arbeid als omzetting van energie bij een niet constante kracht.		WD3_11.01.11
11.01.05	De leerlingen analyseren en kwantificeren de statica van systemen. <ul style="list-style-type: none"> • Wrijvingskracht met inbegrip van statische wrijvingscoëfficiënt • Archimedeskracht • Samenstellen en ontbinden van vectoren • Krachten- en krachtmomentenbalans 	WD2_11.01.03	

¹⁰ *Leerplan 2de graad Natuurwetenschappen voor leerlingen die instromen van Natuurwetenschappen.*

11.01.06	De leerlingen analyseren en kwantificeren de dynamica van systemen aan de hand van de drie wetten van Newton. • Invloed wrijvingskracht		WD3_11.01.10
11.01.07	De leerlingen analyseren en kwantificeren het verband tussen positie, tijdstip, snelheid en versnelling bij de eenparig versnelde rechte beweging en de horizontale worp. • Ogenblikkelijke en gemiddelde waarde		WD3_11.01.08
11.01.08	De leerlingen analyseren en kwantificeren het verband tussen hoeksnelheid, baansnelheid en de centripetale versnelling bij de eenparig cirkelvormige beweging.		WD3_11.01.09
11.01.09	De leerlingen analyseren en kwantificeren de elektrische krachtwerking en het elektrisch veld in eenvoudige geometrieën. • Elektrostatische influentie • Veldlijnenpatronen: bij een radiaal, dipool en homogeen veld. • Potentiaal en spanning		WD3_11.01.01
11.01.10	De leerlingen kwantificeren grootheden in serie-, parallel- en gemengde elektrische gelijkstroomkringen met twee of drie weerstanden. • De wet van Ohm, het Joule-effect	WD2_11.01.07	
11.01.11	De leerlingen analyseren en kwantificeren de magnetische krachtwerking en het magnetisch veld. • Magnetische influentie • Magnetisch veld bij een stroomvoerende rechte geleider en een stroomvoerende spoel • Veldlijnenpatronen bij een stroomvoerende rechte geleider, bij een stroomvoerende spoel en bij permanente magneten • Kracht op een bewegende lading, kracht op een stroomvoerende rechte geleider		WD3_11.01.02
11.01.12	De leerlingen analyseren en kwantificeren elektromagnetische inductie. • Wet van Faraday, wet van Lenz • Opwekking van wisselspanning		WD3_11.01.03
11.01.13	De leerlingen analyseren en kwantificeren de gravitatiekracht en het gravitatieveld. • Analogie tussen gravitatieveld en elektrisch veld		WD3_11.01.04
11.01.14	De leerlingen beschrijven de fenomenen breking, weerkaatsing en schaduwvorming aan de hand van het stralenmodel van licht. • Diffuse en regelmatige weerkaatsing	WD2_11.01.01	
11.01.15	De leerlingen bepalen eigenschappen van het beeld van een voorwerp bij vlakke spiegels en dunne bolle lenzen via constructie.	WD2_11.01.02	
11.01.16	De leerlingen analyseren en kwantificeren harmonische trillingen aan de hand van de bewegingsvergelijking.		WD3_11.01.12
11.01.17	De leerlingen analyseren en kwantificeren lopende golven. • Golfgetal • Intensiteit		WD3_11.01.13
11.01.18	De leerlingen verklaren fenomenen of toepassingen aan de hand van het golfmodel. • Lopende en staande golven		WD3_11.01.14

	<ul style="list-style-type: none"> Weerkaatsing, breking, interferentie, buiging, resonantie 		
11.01.19	De leerlingen beschrijven kernreacties aan de hand van de begrippen massadefect en bindingsenergie. <ul style="list-style-type: none"> α, β, γ 		WD3_11.01.05
11.01.20	De leerlingen passen de radioactieve vervalwet toe in concrete gevallen. <ul style="list-style-type: none"> Activiteit, halveringstijd, dosis 		WD3_11.01.06
11.01.21	De leerlingen illustreren fenomenen of toepassingen aan de hand van concepten uit kwantumfysica of relativiteitstheorie.		WD3_11.01.15
Onderzoeksvaardigheden wetenschappen			
12.02.01	De leerlingen voeren onderzoek aan de hand van een wetenschappelijke methode om vragen te beantwoorden en oplossingen te ontwerpen. <ul style="list-style-type: none"> Interactie tussen onderzoeken en ontwerpen Labovaardigheden <i>Rekening houdend met concepten en vaardigheden uit de wetenschapsdomeinen Biologie, Chemie, Fysica of Wiskunde.</i>		WD3_12.02.01
12.02.02	De leerlingen gebruiken met de nodige nauwkeurigheid meetinstrumenten en hulpmiddelen. <ul style="list-style-type: none"> Gegevens/meetwaarden met de juiste symbolen voor grootheden en (SI-) eenheden Beduidende cijfers Meetnauwkeurigheid Notaties met machten van 10 		WD3_12.02.02

Minimale materiële vereisten

Voor het realiseren van de leerplandoelen is er nood aan voldoende materialen en de nodige uitrusting opdat deze kwaliteitsvol kunnen gerealiseerd worden. Voor de school is het belangrijk dat ze in kaart brengt welke materialen en uitrusting er minimaal nodig zijn om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

Deze materialen en uitrusting hoeven niet noodzakelijk op school aanwezig te zijn. De school kan immers ook gebruik maken van materialen en uitrusting die aanwezig zijn op andere locaties zoals bijvoorbeeld andere scholen, infrastructuur van de gemeente, bedrijven...

Op de GO! Navigator worden er, voor deze doelen waarvoor dit relevant is, suggesties gedaan met betrekking tot het in kaart brengen van de minimale materiële vereisten.

Vakkenkoppeling

De vakkenkoppeling is terug te vinden op de website van het GO! (rubriek leerplannen).

Pedagogisch – didactische ondersteuning

Een uitgebreide pedagogisch – didactische ondersteuning is terug te vinden in de GO! Navigator.